

สำนักหอสมุด

26 ส.ค. 2551

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดทำฐานข้อมูล CD-ROM

การใช้พืชสมุนไพรในจังหวัดพิษณุโลก

(CD-ROM Database of Utilization of Medicinal Plants in

Phitsanulok Province)

ถ้ามีการอนุมัติ มหาวิทยาลัยนเรศวร
วันลงทะเบียน 26 ส.ค. 2551
เลขทะเบียน ๑๔๒๗๓๗
เลขเรียกหนังสือ ๒๔๖

๙๙
๑๒๗๗
๒๕๕๐

พ.ศ. ๒๕๕๐

ภาควิชาชีวเคมี

คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยนเรศวร

2550

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยจากบประมาณรายได้คณะเกณตศาสตร์ทั่วพยาธารธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประจำปีงบประมาณ 2549

ขอขอบคุณ รศ. ดร.ชุมพล กันทะ ที่ปรึกษาโครงการ รศ. ดร. ศิริพงษ์ เปรมจิต ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ผู้ร่วมวิจัย ตลอดจนนิสิตที่มีความสนใจเรื่องพืชสมุนไพรจึงเข้ามาศึกษาทำความรู้ด้วยการช่วยงานเอกสาร เพาะปลูก เก็บภาพสมุนไพร ดังรายชื่อต่อไปนี้ น.ส. อรุณิตา พรมคำอ้าย น.ส. วรรณภา ชัยชลอ น.ส. เสาวลักษณ์ พลอยงาม น.ส. ปิรนา นาคะสุรกุล และ น.ส. สรัสวดี โรจนกุล และน.ส. ปีณา ทองเกรด

(ผศ. ดร. ดวงพร เปรมจิต)

บทคัดย่อ

จากการเก็บตัวอย่างพืชสมุนไนจังหวัดพิษณุโลกในระหว่างเดือนตุลาคม 2548-
มิถุนายน 2549 สถานที่เก็บคือตลาดวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) และ บ้าน
หนองคอม อำเภอพรหมพิราม สามารถเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรได้ทั้งหมด 46 ตัวอย่าง 45
ชนิดเนื่องจากมีพืชซึ่งพื้นเมืองแตกต่างกันแต่เชื้อวิทยาศาสตร์เป็นชื่อดีกวักัน แบ่งเป็นพืชใน
วงศ์ต่างๆ ดังนี้ *Acanthaceae* 5 ชนิด *Amaryllidace* 1 ชนิด *Araliaceae* 1 ชนิด
Caesalpinoideae 1 ชนิด *Commelianceae* 1 ชนิด *Compositae* 2 ชนิด *Cyperaceae* 1 ชนิด
Dicksoniaceae 1 ชนิด *Dioscoreaceae* 1 ชนิด *Eupobiaceae* 1 ชนิด *Ginkgoaceae* 1
ชนิด *Gramineae* 1 ชนิด *Menispermaceae* 2 ชนิด *Moraceae* 1 ชนิด *Papilionoideae* 4
ชนิด *Rutaceae* 1 ชนิด *Stemonaceae* 1 ชนิด *Theaceae* 1 ชนิด *Zingiberaceae* 17 ชนิด และ
เห็ดราวด์ *Polyporaceae* 1 ชนิด

Abstract

Medicinal plant samples in Phitsanulok province were collected in Watprasirattanamahadhatvorramahavihan market and Baan Nong-Tom Propriram district during October 2005 – June 2006. Forty six plant samples were obtained, but identified to be forty five species due to redundant of local name. All plant samples belong to various families as following; *Acanthaceae* 5 species, *Amaryllidace* 1 species, *Araliaceae* 1 species, *Caesalpinoideae* 1 species, *Commelianceae* 1 species, *Compositae* 2 species, *Cyperaceae* 1 species, *Dicksoniaceae* 1 species, *Dioscoreaceae* 1 species, *Eupobiaceae* 1 species, *Ginkgoaceae* 1 species, *Gramineae* 1 species, *Menispermaceae* 2 species, *Moraceae* 1 species, *Papilioideae* 4 species, *Rutaceae* 1 species, *Stemonaceae* 1 species, *Theaceae* 1 species, *Zingiberaceae* 17 species, and fungi in *Polyporaceae* 1 species.

ค
สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญและที่มาของปัจจุหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิด	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 วิธีการดำเนินการวิจัย	
การเก็บรวบรวมชนิดสมุนไพรในตลาดวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ	4
รวมハウຫาร(วัดใหญ่) และห้องลินอิน	
การเพาะปลูก	8
การเก็บข้อมูลลักษณะทางพฤกษาศาสตร์	9
บทที่ 3 ผลการศึกษา	
ลักษณะทั่วไป ชื่อพื้นเมืองและชื่อวิทยาศาสตร์ของสมุนไพร	10
ตัวอย่าง	
การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรตัวอย่างตามรายละเอียดที่	16
ผู้ทำหน่วยแนะนำผู้ซื้อ	
ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์พืชสมุนไพรตัวอย่าง	16
บทที่ 4 สรุปผลการศึกษา	
ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์และชื่อวิทยาศาสตร์	70
สรุปการใช้ประโยชน์สมุนไพร	70
ปัจจัยที่มีผลต่อชนิดสมุนไพรที่มีจำหน่ายในตลาดวัดใหญ่	71
ทรัพยากรพืชสมุนไพรเป็นมรดกโลก	72
บรรณานุกรม	73

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 แสดงพีชสมุนไพรชนิดต่างๆที่เก็บตัวอย่างในวัดใหญ่ "และ พระมหาพิราม" ²	11
3.2 ชื่อพีชสมุนไพรที่อยู่ในรูปทรงที่พับในตลาดวัดใหญ่	15
3.3 แสดงรายชื่อพีชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้จ้างหน่ายแนะนำผู้ซื้อ	17-21
3.4 แสดงสรรพคุณของสมุนไพรที่แปรรูปเป็นผงที่พับในตลาดวัดใหญ่	22-24
3.5 แสดงรายชื่อพีชสมุนไพรและสารเคมีที่มีรายงานการศึกษา	25-26
3.6 แสดงข้อมูลจากการปลูกสมุนไพรที่เก็บตัวอย่าง โดยวัดขนาดใบ และ กำต้น ^{เมื่อปลูกได้อายุ 15 สัปดาห์}	27

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
3.1 แสดงลำต้นกลอย	29
3.2 แสดง เหง้า ดอก และต้น กระชายหอม (เปราะหอม)	31
3.3 แสดงดอก เหง้า และใบ กระชายคำ	33
3.4 แสดงใบด้านบน ล่าง ลำต้นและดอก ขมีน้ำขาว	35
3.5 แสดงเหง้า ลำต้น และใบขมีน้ำขัน	38
3.6 แสดงเหง้า ลำต้น และใบ ว่านชักมดลูก	42
3.7 แสดงเหง้า ลำต้น และ ใบว่านทรงเครื่องกลางในสีนำ้ตาล	44
3.8 แสดงเหง้า ลำต้น ใบ และดอก ว่านมหาเมฆ	46
3.9 แสดง ลำต้นและ ใบ ไฟลเหลือง	50
3.10 แสดงเหง้า ลำต้นและ ใบ ว่านจักรพรรดิ	51
3.11 แสดงเหง้า ลำต้น ใบ และดอกว่านม้าขาว	53
3.12 แสดง ลำต้น ใบและ เหง้า ว่านม้าห้อ	55
3.13 แสดง เหง้า ว่านห้าเรือยนาง	56
3.14 แสดง เหง้าและลำต้น ว่านเอื้นเหลือง	58
3.15 แสดง เหง้าลำต้น และดอกพญาว่า	60
3.16 แสดง เหง้าลำต้นว่านสนผู้เลือด	63
3.17 แสดงเหง้าว่านลูกไก่ทอง	64
3.18 แสดง เหง้าของโสมจีน	66
3.19 แสดงลำต้นมีแห่นแห่น ใบ และดอกของอั้งกาบหนู	69

หน้า 1

ນາທຳ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สมุนไพรเป็นทรัพยากรรรมชาติที่มีประวัติความคู่กันมา กับชีวิตของมวลมนุษยชาติมาช้านาน ในครั้งสมัยดึกดำบรรพ์ มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการบอกเล่า สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ในวันคุณกำลังสมุนไพรจะลดลงเนื่องจากวิธีชีวิตแบบสมัยใหม่ทำให้ไม่มีความจำเป็นต้องใช้สมุนไพร โดยตรง

นอกจากพืชสมุนไพรจะมีการใช้ประโยชน์เป็นอาหาร ยารักษาโรคของมนุษย์แล้ว พืชสมุนไพรยังถูกนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร เช่น เป็นยากำจัดศัตรูพืช ไล่แมลง ตลอดจนใช้ในการเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากในพืชสมุนไพรมีสารที่ออกฤทธิ์ทางชีวภาพ สารกลุ่มต่างๆเหล่านี้ได้แก่ Alkaloids, terpenoid, saponin เป็นต้น ซึ่งสามารถทำให้ต่อต้านเชื้อรา หรือเชื้อไวรัสได้ อีกทั้งช่วยเพิ่มภูมิคุ้มกันทานโรค ดังนั้นพืชสมุนไพรจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญทางการเลี้ยงสัตว์ของตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เมื่อประเทศไทยกลุ่มยุโรปห้ามใช้ยาปฏิชีวนะในอาหารสัตว์ ไม่เฉพาะประเทศไทยในยุโรปเท่านั้น ญี่ปุ่นก็สนับสนุนนำเข้าสูตรและไก่ที่เลี้ยงโดยการใช้สมุนไพรทดแทนยาปฏิชีวนะ เช่น กัน

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่าพืชสมุนไพรนั้นมีความสำคัญรวมทั้งเป็นพืชที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นอย่างยิ่ง โดยเหตุนี้จึงมีความประสงค์จะทำการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลชนิดของสมุนไพรและ การใช้ประโยชน์สมุนไพรที่มีในจังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะในแหล่งที่มีประวัติเป็นตลาดขายสมุนไพรมาบานานหลายร้อยปีคือตลาดในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) นอกจากสมุนไพรในตลาดวัดใหญ่แล้วยังมีสมุนไพรที่ชาวบ้านคำลุงของตน อำเภอพรหมพิราม นำมาใช้เป็นยาภัманะเริง ใน การศึกษานี้ผู้วิจัยได้รวมข้อมูลชนิดสมุนไพรที่มีขายในตลาดวัดใหญ่ตลอดปี 2549 ซึ่งมีทั้งแห้งสด ตัน และ สมุนไพรในรูปผง จากนั้นได้นำแห้งและตันมาแพะปลูกเพื่อศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การใช้ประโยชน์รวมจากการซักถามจากผู้ขายและเก็บจากกระดาษโฆษณาสรรพคุณที่ผู้ขายมีไว้แนะนำลูกค้า และได้รับรายงานรายการสารอินทรีย์ต่างๆ ที่สกัดได้จากพืชสมุนไพรในรายงานการวิจัยในวารสารทั้งในและต่างประเทศ มาจัดทำเป็นรายงานนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่าความรู้พื้นฐานสมุนไพรท่องถิ่นนี้จะเป็น

ประโยชน์ต่อการนำมาศึกษาวิจัยต่อเนื่องหรือนำมาสร้างนวัตกรรมใหม่ของพืชสมุนไพรที่จะนำมาใช้ทางการเกษตรหรือนำเทคโนโลยีชีวภาพมาประยุกต์ใช้เพิ่มคุณค่าและมูลค่าของสมุนไพรที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลกที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- เพื่อทราบชนิด ชื่อ และถิ่นที่อยู่อาศัยของสมุนไพรที่เก็บได้จากจังหวัดพิษณุโลก
- เพื่อทราบประวัติการใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่น
- เพื่อจัดเรียงข้อมูลบันทึกลงในแผ่น CD ไว้เป็นฐานข้อมูลของคณะเกษตรฯ อันจะนำไปวางแผนการนำทรัพยากรธรรมชาติตามใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ขอบเขตการวิจัย

รวมรวมสมุนไพรชนิดต่างๆ ในตลาดวัดใหญ่ตลอดปี 2549 เพาะปลูกเพื่อบันทึกภาพแห่งๆ ต้น หรือดอก บันทึกข้อมูลลงในแผ่น CD

ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิด

ประชากรของประเทศไทยประมาณ 30 % ยังคงใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคในชีวิตประจำวัน พบร่วมมีพืชสมุนไพรกว่า 1,000 สายสื煲ที่มีการนำมาใช้อย่างสมำเสมอ และ 10 % ของพืชสมุนไพรนี้เป็นพืชที่มีศักยภาพในการนำสาระสำคัญมาพัฒนาเป็นยา รักษาโรคแบบสมัยใหม่ได้ พืชเหล่านี้ได้แก่ *Stemona tuberosa*, *Gloriosa superba*, *Rauwolfia serpentine*, *Cassia agustifolis* มีสารสำคัญในกลุ่มต่างๆ เช่น Terpenoids, Phenolics, Alkaloids ในประเทศไทยนั้นแม้จะมีผู้รวบรวมพืชสมุนไพรไว้แล้วหลายเล่ม ก็ตามแต่ยังไม่มีผู้สำรวจและพำนาะเจาะจงพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ในตลาดวัดใหญ่จังหวัดพิษณุโลกมีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิดที่มีการใช้งานอยู่ในปัจจุบันรวมจำนวนน่าจะล้านตัว ทั้งยังเป็นแหล่งขายสมุนไพรที่ยานานที่ผูกพันอยู่กับผู้คนในจังหวัดพิษณุโลก จากการที่มีโอกาสเข้าไปในวัดเป็นประจำในวันเสาร์ อาทิตย์ จึงมีความสนใจริเริ่มสำรวจและพัฒนา ศักยภาพของสมุนไพรเหล่านี้ เพื่อมาศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์และเก็บข้อมูลความการใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่นไว้เป็นข้อมูลสำหรับ

การใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ ในอนาคต ตลอดจนเริ่มให้มีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรเหล่านี้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยนเรศวรสืบต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นฐานข้อมูลสมุนไพรพื้นบ้านในจังหวัดพิษณุโลก ของคณะเกษตรศาสตร์ฯ
2. เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น
3. ใช้เป็นพืชตัวอย่างประกอบการสอนในรายวิชาเรียน

บทที่ 2

วิธีการดำเนินการวิจัย

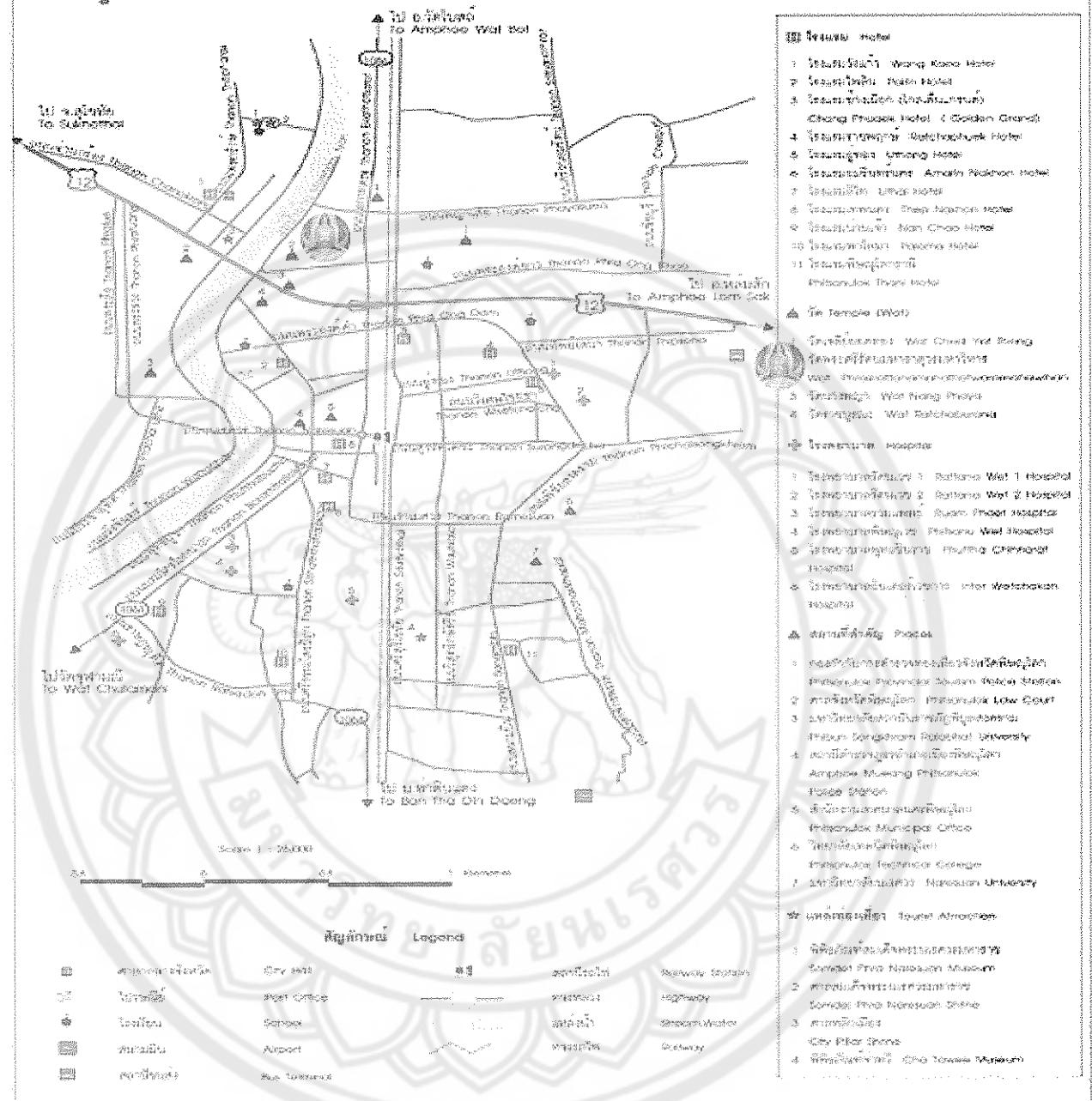
การวิจัยนี้แบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 3 ส่วนคือ

- 3.1. การเก็บรวบรวมชนิดสมุนไพรในตลาดวัดใหญ่และท้องถิ่นอื่น
- 3.2. การเพาะปลูกเพื่อเก็บลักษณะของลำต้น ใน ดอก ของสมุนไพรแต่ละชนิด
- 3.3. เก็บข้อมูลประวัติการใช้ประโยชน์ ชื่อพื้นเมืองที่ผู้ขายใช้เรียก ลักษณะทาง พฤกษศาสตร์ สรรพคุณ สารเคมีที่พบ บันทึกลงในแผ่น CD

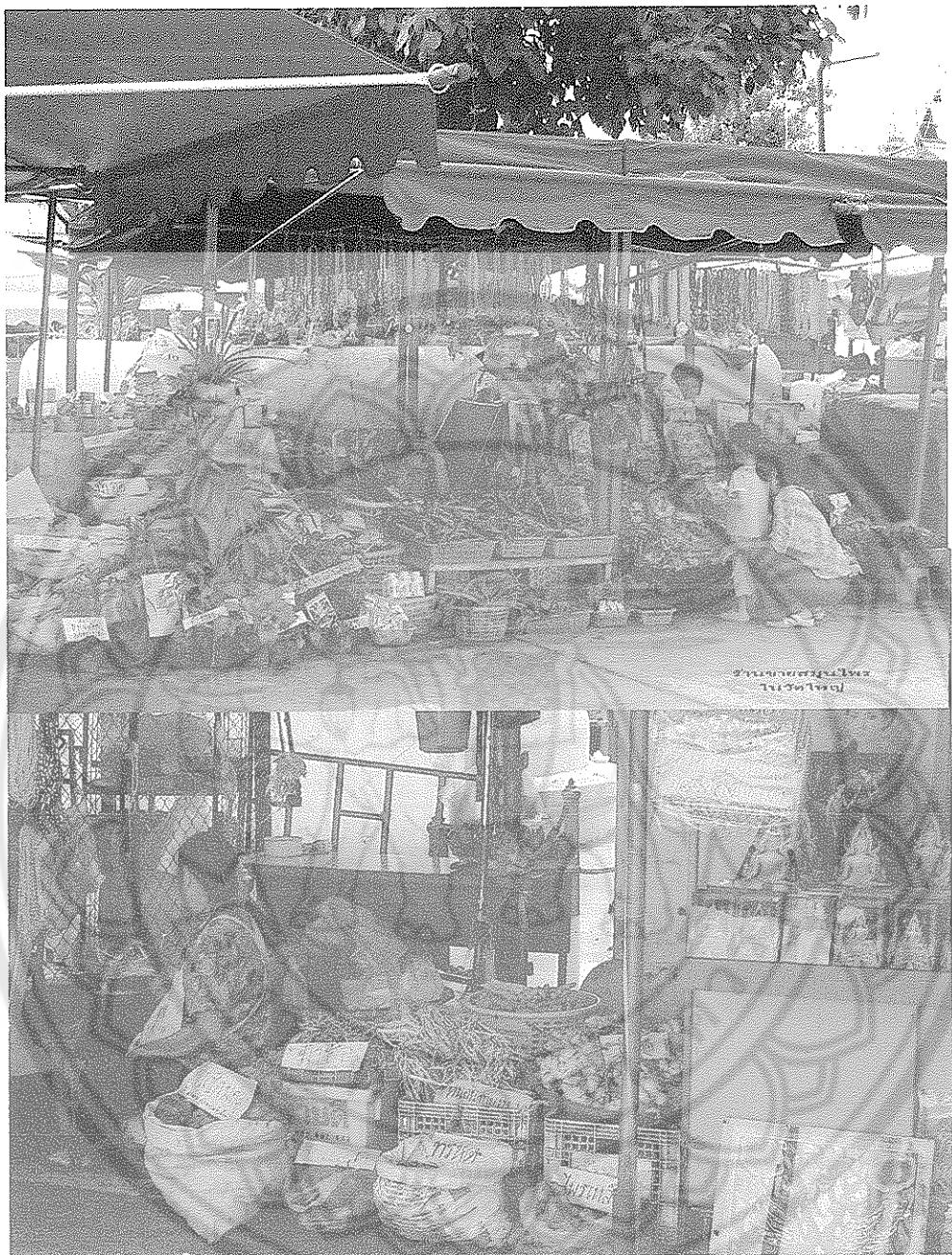
- 2.1. การเก็บรวบรวมชนิดสมุนไพรในตลาดวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) และท้องถิ่นอื่น

ได้ทำการรวบรวมของพืชสมุนไพรที่ขายในวัดใหญ่เป็นระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 – มิถุนายน 2549

Watprasrirattanamahadhatvorramahavihan Map

ภาพที่ 2.1 . แสดงแผนที่ ที่ตั้งวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดไหญ) จ.พิษณุโลก (URL:<http://watyai.dhammo.com/watyai.html>)

ภาพที่ 2.2 แสดงร้านขายสมุนไพรในรูปแห่งสอดในเขตวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
รวมมหาวิหาร (วัดใหญ่) จ. พิษณุโลก

ภาพที่ 2.3 แสดงร้านขายสมุนไพรในรูปเม็ดและสมุนไพรชงพร้อมดื่มในเขต
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) จ. พิษณุโลก

ภาพที่ 2.4. ทีมงานเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรในวัดพระคริรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร
(วัดใหญ่) จ. พิษณุโลก ปี 2549

2.2. การเพาะปลูก

- กัดเลือกเหง้าที่สมบูรณ์ ปลอกโกรคและแมลง ขนาดเหง้ามีหนัก 50 กรัม
- นำดินร่วนป่นรายใส่ลงในกระถาง
- ขุดหลุม กว้าง x ยาว x สูง 15 x 15 x 15 เซนติเมตร
- ใส่ปุ๋ยคอก 200 กรัมรองหลุม
- นำเหง้าพันธุ์ที่เตรียมลงปลูก กลบดินหนา 5 เซนติเมตร
- คลุมกระถางด้วยฟาง
- รดน้ำให้ชุ่ม

- คูแลรักษาให้น้ำ พรวนдин

ภาพที่ 2.5 แสดง สถานที่ปลูกสมุนไพรที่เก็บตัวอย่างในปี พ.ศ. 2549

สถานที่ปลูก เรือนกระจากจะกษเณตรศาสตร์ และ บริเวณตึกชีววิทยา คณะ วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร โดยนำเหล่าปลูกในกระถางในเดือน พฤษภาคม 2549 และเก็บแห้งเมื่อใบเที่ยวในเดือนมีนาคม 2550 และทำการปลูกชำในเดือน พฤษภาคมปี 2550

2.3. การเก็บข้อมูลลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ชื่อวิทยาศาสตร์อ้างอิงตามหนังสือพرونไม้แห่งประเทศไทย (เดิม สมมตินันทน์ 2544) และ หนังสือพرونไม้อุดมานแห่งชาติ夷าใหญ่ (เดิม สมมตินันทน์ และคณะ 2520) แต่พืชสมุนไพรที่ยังไม่มีรายงานลักษณะเด่นชัดว่าเป็นปีชีส์ใด จะแสดงเฉพาะชื่อวงศ์ และทำการเก็บข้อมูลจากต้นที่สมบูรณ์แล้ว โดยการวัดขนาดใบ ลำต้น ถ่ายภาพ ส่วนต่างๆ รวมทั้งดอก เพื่อเป็นข้อมูลส่วนให้ผู้เชี่ยวชาญ จำแนกปีชีส์ ลักษณะของใบ ลำต้น และดอก ของตัวอย่างที่เก็บมาศึกษาได้แสดงไว้ในบทที่ 3

บทที่ 3 ผลการศึกษา

ลักษณะทั่วไป ชื่อพื้นเมืองและชื่อวิทยาศาสตร์ของสมุนไพรตัวอย่าง

จากการดำเนินการสำรวจเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรที่วัดใหญ่ในระหว่างเดือนตุลาคม 2548- มิถุนายน 2549 สถานที่เก็บคือตacula ในวัดใหญ่และตัวอย่างได้จากชาวบ้านหนองตม อ. พรมพิราม สามารถเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรได้ทั้งหมด 46 ตัวอย่าง 45 ชนิดเนื่องจากมีพืชซึ่งชื่อพื้นเมืองต่างกันแต่ชื่อวิทยาศาสตร์เป็นชื่อเดียวกัน แบ่งเป็นพืชในวงศ์ต่างๆ ดังนี้ *Acanthaceae* 5 ชนิด *Amaryllidace* 1 ชนิด *Araliaceae* 1 ชนิด *Caesalpinoideae* 1 ชนิด *Commelianceae* 1 ชนิด *Compositae* 2 ชนิด *Cyperaceae* 1 ชนิด *Dicksoniaceae* 1 ชนิด *Dioscoreaceae* 1 ชนิด *Eupobiaceae* 1 ชนิด *Ginkgoaceae* 1 ชนิด *Gramineae* 1 ชนิด *Menispermaceae* 2 ชนิด *Moraceae* 1 ชนิด *Papilioideae* 4 ชนิด *Rutaceae* 1 ชนิด *Stemonaceae* 1 ชนิด *Theaceae* 1 ชนิด *Zingiberaceae* 17 ชนิด และเห็ดราวงศ์ *Polyporaceae* 1 ชนิด ดังแสดงรายละเอียดชื่อพื้นเมือง ชื่อวิทยาศาสตร์ และวงศ์ของสมุนไพรต่างๆ ไว้ในตารางที่ 1 และ 2

พืชสมุนไพรในตารางที่ 1 ทั้ง 22 ตัวอย่าง จำแนกได้ 21 ชนิด เก็บได้ในรูปแห้งสดและต้น นำมาปอกเพื่อศึกษารายละเอียดทางลักษณะทางพฤกษศาสตร์ในเวลาต่อมา ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบชื่อพื้นเมืองและระบุชื่อวิทยาศาสตร์ตามหนังสืออ้างอิง (เต็ม สมิติ นันทน์ และคณะ 2520, 2544) พบว่ามีสมุนไพรที่มีชื่อพื้นเมืองแตกต่างกันคือขึ้นคำ และว่านมนานมแต่มีชื่อวิทยาศาสตร์เป็นชื่อเดียวกันคือ *Curcuma aeruginosa* Roxb.

พบว่ามีพืชสมุนไพรในวงศ์ *Zingiberaceae* จำนวน 6 ชนิด คือ ว่านจกรพรดิ ว่านม้าขาว ว่านม้าห้อ ว่านห้ารือยนาง ว่านอันเหลือง และพญาว่าน ยังไม่สามารถจะระบุปีชีส์ได้ และยังไม่พบชื่อในหนังสือสมุนไพรหลายเล่มที่ใช้อ้างอิง แต่จากการพิจารณาลักษณะของแห้ง ใบ และดอกของสมุนไพร คาดว่ามีชั้ดอยู่ในจีนส *Curcuma*

ตารางที่ 3.1 แสดงพืชสมุนไพรชนิดต่างๆที่เก็บตัวอย่างในวัดใหญ่¹⁾ และ พระมหาปราสาท²⁾

ชื่อพื้นเมือง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์
1. กลอง ¹⁾	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	<i>Dioscoreaceae</i>
2. กระชายหอม(เปลร่าหอม) ¹⁾	<i>Kaempferia galanga</i>	<i>Zingiberaceae</i>
3. กระชายคำ ¹⁾	<i>Kaempferia parviflora</i> Wall.ex Baker	<i>Zingiberaceae</i>
4. ขมิ้นขาว ¹⁾	<i>Curcuma mangga</i> Val.& Zijp.	<i>Zingiberaceae</i>
5. ขมิ้นชัน ¹⁾	<i>Curcuma longa</i> Linn.	<i>Zingiberaceae</i>
6. ขมิ้นคำ ¹⁾	<i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.	<i>Zingiberaceae</i>
7. ว่านชักกนดลูก ¹⁾ (ชักกนดลูกตัวเมีย)	<i>Curcuma xanthorrhiza</i> Roxb. หรือ <i>C. comosa</i>	<i>Zingiberaceae</i>
8. ว่านทรหด ¹⁾ (ชักกนดลูกตัวผู้)	<i>Curcuma xanthorrhiza</i> Roxb.	<i>Zingiberaceae</i>
9. ว่านมหาเมฆ ¹⁾	<i>Curcuma aeruginosa</i> Roxb.	<i>Zingiberaceae</i>
10. ว่านนางคำ ¹⁾	<i>Curcuma aromaticata</i> Salisb.	<i>Zingiberaceae</i>
12. ว่านจักรพรรดิ ¹⁾	<i>Curcuma sp.</i>	<i>Zingiberaceae</i>
13. ว่านม้าขาว ¹⁾	<i>Curcuma sp.</i>	<i>Zingiberaceae</i>
14. ว่านม้าห้อ ¹⁾	<i>Curcuma sp.</i>	<i>Zingiberaceae</i>
15. ว่านหารือขานาง ¹⁾	<i>Curcuma sp.</i>	<i>Zingiberaceae</i>
16. ว่านเอ็นเหลือง ¹⁾	<i>Curcuma sp.</i>	<i>Zingiberaceae</i>
17. พญาว่าน ¹⁾	<i>Curcuma sp.</i>	<i>Zingiberaceae</i>
11. ไฟลเหลือง ¹⁾	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb.	<i>Zingiberaceae</i>
18. ว่านสบู่เลือด ¹⁾	<i>Stephania pierrei</i> Diels	<i>Menispermaceae</i>
19. ว่านลูกไก่ทอง ¹⁾	<i>Cibotium barometz</i>	<i>Dicksoniaceae</i>
20. โสมจีน(โสมอเมริกัน) ¹⁾	<i>Panax quinquefolius</i>	<i>Araliaceae</i>
21. หนอนตายหายาก ¹⁾	<i>Stemonona tuberosa</i> Lour	<i>Stemonaceae</i>
22. อังกาบ มะเร็ง ²⁾	<i>Barleria prionitis</i> Linn	<i>Acanthaceae</i>

ว่า “ว่านชักนดลูก(ชักนดลูกตัวเมีย) และว่านทรหด(ชักนดลูกตัวผู้)” ที่ผู้ขายใช้เรียก เมื่อศึกษาลักษณะแห้งๆ ก咽 นอกจะไม่ค่อยแตกต่างกันแต่เนื้อในของว่านชักนดลูกจะเป็น สีเหลืองอ่อน และ ว่านทรหดจะมีสีเข้ม หั้งสองตัวอย่างในเติม สมิตินันท์ให้ชื่อ วิทยาศาสตร์เดียว กันคือ *Curcuma xanthorrhiza* Roxb แต่ สนั่น ศุภชัยสกุลและพัตรชัย วัฒนาภิรัมย์สกุล 2546 ได้รายงานชื่อวิทยาศาสตร์ของว่านชักนดลูกเป็น *C. comosa* Roxb. ซึ่งมีลักษณะใบด้านล่างเป็นสีเขียวตลอดแต่ ในของว่านทรหดจะมีเส้นกลางใบสี ม่วง ก้านใบสั้นกว่า พืชทั้งสองชนิดนี้ถือกำเนิดในประเทศไทยและเชีย

พืชสมุนไพรนี้ชื่อพื้นเมืองกระชาหยหอม(ชื่อที่ผู้ขายเรียก) เมื่อเปรียบเทียบลักษณะ เหง้า ลำต้น ใบและดอกเปรียบเทียบกับภาพในสารานุกรมสมุนไพร 2540 พบว่าชื่อ พื้นเมืองที่เป็นที่รู้จักกันคือประหอมหรือวิทยาศาสตร์คือ *Kaempferia galangal* L.

นอกจากนั้นยังพบสมุนไพรนำเข้าบางชนิด เช่น โสมจีน เป็นเหง้าสีน้ำตาล ในรูป เหง้าแห้ง จากชื่อ โสมจีนที่ผู้ขายเรียกเมื่อตรวจสอบกันหนังสือของ ขันต พิเชียรสุนทร และวิเชียร จิรวงศ์ 2545 ลักษณะหัวนั้นมีความคล้ายคลึงกับ โสมชนิดที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ ว่า *Panax quinquefolius* L. และมีชื่อพื้นเมืองว่า โสมอเมริกัน มีแหล่งปลูกใน ประเทศไทยและแคนาดา หรือประเทศไทย

หนอนตายหากพบว่ามีข่ายตลอดทั้งปี เป็นพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านรู้จักนำมาใช้ ประโยชน์นานาแล้ว เช่น การจ่าเห็บเหาในสัตว์ประเภทโคและกระบือ บางชนิดใช้ฆ่า หนอน หรือใส่ในไบปลาร้าเพื่อกำจัดหนอนแมลงวันและแมลงศัตรูพืช จากรายงาน การศึกษาและรวบรวมพันธุ์หนอนตายหากของ民族ฯ วงศ์มูลโรจน์ และ คณะ 2550 พบว่าชาวบ้านมีการเรียกชื่อพืชหนอนตายหากเหมือนกันในแต่ละท้องถิ่น และมี ประสิทธิภาพในการกำจัดหนอนได้เช่นเดียวกัน แต่เป็นพืชต่างชนิดกันเมื่อตรวจสอบ ทางอนุกรมวิธาน กล่าวคือพืชที่ชาวบ้านเรียกว่าหนอนตายหากนั้น มีความแตกต่างกัน ถึง 3 ชนิดดังนี้ ชนิดที่ 1 หนอนตายหาก พืชในวงศ์ *Stemonaceae* เป็นพืชหัวที่นำส่วน ของรากมาใช้ประโยชน์ พบได้ในภาคทั่วๆ ไปของประเทศไทย ญี่ปุ่น อินโดจีน มาเลเซีย ลาว ไทย ฯลฯ สำหรับประเทศไทยพบหนอนตายหากได้ทั่วทุกภาค และมีชื่อเรียก แตกต่างกันตามท้องถิ่น เช่น พญาเรือยหัว กระเพียดหนู ต้นสามสิบกลีบ โป่งมดจั่ม สลอดดเชียงคำ ฯลฯ นอกจากนั้นหนอนตายหากในประเทศไทยยังมีความหลากหลายใน

ชนิด (species) เช่น *Stemona tuberosa* Lour, *Stemona collinsae* Craib, *Stemona kerri*, *Stemona berkilii*, *Stemona stercochin* ฯลฯ

มีสรรพคุณใช้เป็นตัวยาสมุนไพรรักษาโรคในคนได้หลากหลาย เช่น โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย ผื่นคันตามร่างกาย ผ่าเชื้อโรคพยาธิภายใน มะเร็งตับ ลดระดับน้ำตาล สำหรับโรคเบาหวาน รวมทั้งโรคสีดวง ปวดฟัน ปวดเมื่อย นอกจากนี้ในประเทศจีนมีการนำรากหนอนตายหมาก *Stemona tuberosa* Lour., *Stemona sessilifolia* (Miq), *Stemona japonica* (BJ) Miq มาใช้ในการรักษาอาการไอ โรควัณโรค ฯลฯ โดยใช้ร่วมกับสมุนไพรชนิดอื่นๆ แต่ก่อนที่จะทำเป็นยาต้องขึ้นตอนการทำลายพิษ เช่น นำรากมาถังให้สะอาดแล้วลวกหรือนึ่งจนกระทั่งไม่เห็นแกนสีขาวในราก ต้องตากแห้งก่อนนำไปปรุงเป็นตำรับยา โดยหันให้มีขนาดเล็ก หรือในบางตำราจะนำไปเชื่อมกับน้ำผึ้งก่อนนำไปใช้ ใช้เป็นสารป้องกันกำจัดศัตรูพืช กำจัดแมลงศัตรูพืช เช่น หนอนกัดกินใบ และเพลี้ยอ่อน กำจัดเชื้อสาเหตุโรคพืช เช่น *Rhizoctonia solani* และ *Erwinia carotovora* รวมทั้งการกำจัดถูกน้ำบุ่ง (นันทวัน และอรุณฯ, 2543) สารออกฤทธิ์ที่ตรวจพบอยู่ในกลุ่ม alkaloids ได้แก่ stemofoline และ 16,17-didehydro-16(E)-stemofoline สารนี้ตรวจพบในหนอนตายหมากชนิด *Stemona collinsae* Craib (Jiwajinda และคณะ, 2001) ในปัจจุบันนี้ การขยายพันธุ์และปลูกเลี้ยงหนอนตายหมาก นำมายาเป็นการค้า โดยนำรากมาสกัดด้วยน้ำหรือแอลกอฮอล์เพื่อใช้ป้องกันกำจัดศัตรูพืชในแปลงเกษตรกร การขยายพันธุ์หนอนตายหมากเป็นพืชที่นำส่วนของรากมาใช้ประโยชน์ แต่เวลาที่ชาวบ้านขุดขึ้นมาขายมักติดถ่านของหง้าที่ใช้ขยายพันธุ์มาด้วย รากที่เห็นเป็นกอใหญ่ๆ นั้น ต้องใช้เวลานานหลายปี จึงจะเจริญเติบโตได้ขนาดนี้ ประกอบกับหนอนตายหมากแต่ละสายพันธุ์มีการติดฝัก และติดเมล็ด ได้มากน้อยแตกต่างกัน ถ้าเรา想ขุดหนอนตายหมากจากป่ามาใช้โดยไม่มีการขยายพันธุ์หรือปลูกเพิ่มเติม ก็มีโอกาสเสี่ยงที่จะทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ง่าย

ชนิดที่ 2 ขอบะนางแดงและขอบะนางขาว ซึ่งมักจะเรียกว่า หญ้าหนอนตาย หนอนตายหมาก หญ้าบุ่งมาย ตาสีเขียว เปลือกมีนิคิน หนอนแดง หนอนขาว ฯลฯ เป็นพืชวงศ์ *Urticaceae* มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Pouzolzia pentandra* Benn. เป็นไม้ล้มลุก คล้ายหญ้า ลำต้นขนาดประมาณก้านไม้ปีก ใบเป็นใบเดี่ยว ทั้งนี้ขอบะนางแดงมีใบสีม่วงอมแดง ส่วนขอบะนางขาวมีใบสีเขียวอ่อนๆ พืชทั้งสองชนิดมีขนเล็กน้อยบนต้น และแผ่นใบ ดอกมีขนาดเล็ก ออกรูปเป็นกระฉูดระหว่างซอกใบและกิ่ง

มีสรรพคุณ สามารถใช้ได้ทั้งดัน โดยนำต้นมาปั่งไฟแล้วซงกับน้ำเดือด ใช้ขับพยาธิในเด็ก ช่วยดับพิษในกระดูกและในเส้นเอ็น เป็นยาขับรบดูในสตรี ขับปัสสาวะ รักษาโรคหนอน หันเป็นชื่นอาเจียน ใส่ในไหปลาร้าที่มีหนอน ทึ่ไว้สักพักหนอนจะตาย ดันสดใช้เป็นยาผ่าหนอนหรือแมลงในโโคและกระบือ คือ สามารถทำให้หนอนตาย และรักษาแพลที่เน่า การขยายพันธุ์ ใช้วิธีการปักชำดัน

ชนิดที่ 3. หนอนตายหยากใบผีเสื้อ เป็นพืชวงศ์ Leguminosae-Papilionoideae มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Christia vespertilionis* Bakh. f. ในมีลักษณะคล้ายใบงาโคน หรือปีกคล้ายผีเสื้อ ชาวบ้านนำใบและลำต้นมาใส่ในไหปลาร้าเพื่อป้องกันหนอนแมลงวัน และมีการนำไปใช้ป้องกันกำจัดศัตรูพืชในบางพื้นที่ การขยายพันธุ์ โดยการเพาะเมล็ด

จากการศึกษาตัวอย่างหนอนตายหยากที่เก็บได้จากแหล่งต่างๆ มาตรวจวิเคราะห์หาสารออกฤทธิ์ พบว่า มีสาร stemofoline และ 16,17-didehydro-16(E)-stemofoline (ภาพที่ 1) ซึ่งพบปริมาณสารนี้มากในหนอนตายหยาก วงศ์ Stemonaceae โดยเฉพาะหนอนตายหยากชนิด *Stemona collinsae* Craib หนอนตายหยากใบผีเสื้อ ในวงศ์ Leguminosae-Papilionoideae ไม่พบสารชนิดนี้แต่พบสารอื่นที่ยังไม่ทราบชนิด

ต้นอังกาบ หรือตัน มะเร็ง เป็นชื่อที่ชาวบ้านที่หนองตุม อำเภอพรหมพิรามใช้เรียกต้นไม้ที่เขานำมาเคี้ยวกินสดสำหรับลดอาการเจ็บป�องจากการรักษามะเร็งโดยการพยายามรังสี หรือ กินยา แต่เมื่อได้ปลูกศึกษาลักษณะทางพฤกษศาสตร์บ่งชี้ว่าสมุนไพรชนิดนี้ชื่อพื้นเมืองว่าอังกาบหนูและชื่อวิทยาศาสตร์ตามเดิม สมมตินันท์ 2544 ว่า *Barleria prionitis* Linn เป็นไม้พุ่ม ในสีเขียวเข้ม ในต้นอ่อนมีขนาดใหญ่กว่าต้นแก่ ที่ข้อใบด้านบนมีหนาม ออกดอกบนข้อใบข้างละ 1 ดอกเป็นหลอด สีเหลือง มีความยาวประมาณ 5 เซนติเมตร

พืชสมุนไพรในตารางที่ 1 พบรหัสทางยาจำนวนมากในช่วงระยะเดือนกรกฎาคมถึงพฤษภาคม แต่ในระยะหลังจากช่วงระยะเวลาที่มีวงจรน้ำไม่มากนัก สอบถามจากผู้ขายทราบว่าสมุนไพรเหล่านี้ส่วนใหญ่เหล่งปลูกนั้น มาจากชาวเขาแอบจั่งหวัดเพชรบูรณ์และนำมาส่งให้ผู้ขายที่วัดใหญ่

ตารางที่ 2 เป็นสมุนไพรในรูปทรงที่รวมรวมจำนวน 24 ชนิดนั้นเป็นผงสำเร็จรูปบรรจุของพร้อมซองดื่มคั่วน้ำร้อน ไม่มีขายในรูปต้นสด

ตารางที่ 3.2 ชื่อพืชสมุนไพรที่อยู่ในรูปทรงที่พบในตลาดวัดใหญ่

ชื่อพื้นเมือง	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์
1. เหงือกปลาหม่อน	<i>Acanthus ilicifolius L. var ilicifolius</i>	<i>Acanthaceae</i>
2. มะрутุน	<i>Aegle marmelos</i> (Linn). Corr.	<i>Rutaceae</i>
3. พีทะลายโจร	<i>Androraphis paniculata</i>	<i>Acanthaceae</i>
4. ขมิ้นเครือ	<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr.	<i>Menispermaceae</i>
5. กวางเครือแดง	<i>Butea superba</i> Roxb.	<i>Papilionoideae</i>
6. ชาเขียว (จีน)	<i>Camellia sinensis</i>	<i>Theaceae</i>
7. คำฟอย	<i>Carthamus tinctorius</i> L.	<i>Compositae</i>
8. ขี้เหล็ก	<i>Cassia siamea</i>	<i>Caesalpinoideae</i>
9. บัวบก	<i>Centella asiatica</i>	<i>Amaryllidaceae</i>
10. ตะไคร้	<i>Cymbopogon citratus</i> [DC] Stapf	<i>Gramineae</i>
11. หญ้าแห้วหมู	<i>Cyperus rotundus</i>	<i>Cyperaceae</i>
12. เถาวัลย์เบรียง	<i>Derris scandens</i> Benth.	<i>Papilionoideae</i>
13. เห็ดหลินจือ	<i>Ganoderma lucidum</i>	<i>Polyporaceae</i>
14. ใบแปะกําย	<i>Ginkgo biloba</i>	<i>Ginkgoaceae</i>
15. ชะเอมเทศ	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	<i>Papilionoideae</i>
16. กระชายคำ	<i>Kaempferia parviflora</i>	<i>Zingiberaceae</i>
17. ใบหม่อน	<i>Morus alba</i>	<i>Moraceae</i>
18. หญ้าปักกิ่ง	<i>Murdannia loriformis</i>	<i>Commelinaceae</i>
19. หญ้าหนวดแมว	<i>Orthosiphon grandiflorus</i> Bolding	<i>Acanthaceae</i>
20. ชquil	<i>Pluchea indica</i> Less	<i>Compositae</i>
21. ลูกใต้ใบ	<i>Phyllanthus amarus</i> Schum.& Thonn.	<i>Euphorbiaceae</i>
22. กวางเครือขาว	<i>Pueraria miriflora</i> Airy Shaw and Suvathanu	<i>Papilionoideae</i>
23. รางจืด	<i>Thunbergia laurifolia</i>	<i>Acanthaceae</i>
24. จิง	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	<i>Zingiberaceae</i>

การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรตัวอย่างตามรายละเอียดที่ผู้อำนวยการฯ กำหนด

ข้อมูลในตารางที่ 3 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้อำนวยการฯ กำหนด ซึ่งมีผู้ขายบางรายที่ไม่ได้แยกให้ถูกต้อง ส่วนตารางที่ 4 เป็นสรรพคุณที่ติดมากับผลิตภัณฑ์ ตารางที่ 5 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและสารเคมีที่พบ ข้อมูลเหล่านี้รวมรวมตามวารสารต่างๆ ที่แสดงในเอกสารอ้างอิงท้ายเล่มรายงานการวิจัยนี้

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์พืชสมุนไพรตัวอย่าง

จากการนำหน้าสุดของตัวอย่างมาปัจูกเพื่อเก็บข้อมูลลักษณะทางพฤกษศาสตร์ได้แสดงภาพทั้งหมดใน ภาพที่ 3.1-3.18 ในการปัจูกบางชนิดสามารถออกดอก บางชนิดไม่ออกดอกและบางชนิดแห้งไม่เจริญเติบโต และมีหลายชนิดที่เป็นเมล็ดและไม่ออก ตัวอย่างเช่นถูกพระเจ้าห้าพระองค์

ตารางที่ 3.3 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้อำนวยการแนะนำ

ชื่อพื้นเมือง	การใช้ประโยชน์
กลอย	- ทำยาไอล์แมลง แก้สิวฝ้า แก้ปูดจากตะขาบต้อข แก้ท้องอืด จุกเสียด แน่น ช่วยขับของเสียจากร่างกาย
กระชายหอม	- ใบและหัวมีรสร้อนแก้ปูดท้อง ต้นใช้ขับเลือดเน่าของศตรี หัวแก่ โลหิตซึ่งเจือด้วยลมพิษ สูญหัวเด็กแก้หัวคัดจนูก กินขับลมในไส้
กระชายคำ	-เป็นยาอาบวัฒน์ บำรุงร่างกาย เพิ่มสมรรถภาพทางเพศช่วยให้ กระชุ่นกระชวย ผิวพรรณผ่องใส แก้ปูดหลัง ปูดเข่า
ขมิ้นขาว	-แก้ปูดเมื่อขตามร่างกาย แก้ชาเมือ ชาเท้า
ขมิ้นชัน	-ขับลมในลำไส้ แก้ท้องอืด รักษาอาการนิ่วในถุงน้ำดีและโรคกระเพาะ อาหาร แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ทำลูกประคบ ขัดตัว
ขมิ้นคำ	- ใช้เป็นยาผ่าพยาธิ ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ - กินให้มดลูกเข้าอู่
ว่านชักกมดลูก	รักษาด้วยการ ป่วยดลูก ป่วยอบเดือน ไส้เลื่อน ลดลูกหย่อน ริดสีดวงทวาร ป่องกันมะเร็ง ราก แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ หัว แก้เม็ดลูกพิการ ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น ทำให้ประจำเดือนมาตามปกติ ช่วยย่อยอาหาร แก้ริดสีดวงทวาร แก้เจ็บปอด เนื่องจากกระษัยกล่องลงฝึก ไม่ระบุส่วนที่ใช้ แก้เม็ดลูกพิการ ป่วยบวม ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น มีคุณรักษาเกี่ยวกับเม็ดลูก เม็ดลูกพิการ ป่วยบวม เข้าเครื่องยาเกี่ยวกับระบบเม็ดลูกและอาการหนาขึ้น ใน แล้วแต่ตัวร่าใช้ได้ทั้งต้มทั้งดองเหล้า ถั่วคงเหล้าต้องนำมาย่างไฟเสีย ก่อนหรือหั่นตากแห้งแล้วค่อยดองจึงจะดีหัว แก้เม็ดลูกไม่เข้าอู่ วิธีใช้ต้ม น้ำดื่ม 1 ถ้วย แก้เม็ดลูกหย่อนอักเสบ ใช้ 1 กำมือตากแห้งถ้าสด นำมาใช้ได้ทันที รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา 3 เวลา ก่อนอาหาร ลูก หัว เหล้า แก้เม็ดลูกหย่อน วิธีใช้ ใช้รวมกันประมาณ 4 บาท

**ตารางที่ 3.3 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้จัดทำฯ
แนะนำผู้ซื้อ (ต่อ)**

ชื่อพื้นเมือง	การใช้ประโยชน์
ว่านมหาเมฆ	<p>-หัว นำไปหั่นแล้วดองกับเหล็กิน เป็นยาสำหรับสตรีที่คลอดลูกใหม่ ๆ อยู่เรือนไฟ เป็นยาช่วยรักษาลูกทำให้ยุบตัวเร็ว รักษาอาการปวดและอักเสบของลูก เป็นยารักษาอาการจุกเสียดแน่นท้อง และอาการท้องร่วงได้ดีมาก หัว แก้มคลูกปวดและอักเสบในสตรีหลังคลอดบุตร ทำให้หมดลูกเข้าอยู่เร็วขึ้น เป็นยาบรรเทา แก้จุกเสียดแน่นท้อง แก้ท้องร่วง ฟกบวม เคลือดออกตามร่างกาย ไม่ระบุส่วนที่ใช้ แก้มคลูกอักเสบ ช่วยรักษาลูก แก้พิษ วิธีใช้ ฝนน้ำรับประทานและทาแพลง</p>
ว่านนางคำ	<p>-ราก ขับลมหัว แก้ลงท้อง เป็นยาสมาน แก้โรคหนองในเรื้อรัง หัว ขับลมในลำไส้ แก้เม็ดผื่นคัน แก้ฟกชา แก้ปวดท้องแก้ไข้อคติ เคลือดออก แก้หนองใน ท้าไฟ แก้ต่อมthonซิล และต่อมTHONซิล และต่อมน้ำลายอักเสบ แก้ฟกช้ำบวม ไม่ระบุส่วนที่ใช้ แก้ฟกชา เคลือดขัดยก ฟกบวม กระหุงพิษ แก้เม็ดผื่นคัน ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง ขับเสมหะ แก้ท้องร่วง แก้หนองใน แก้มคลูกอักเสบ ทำลูก ประคน อบตัว ขัดตัว</p>
ไฟลเดือง	<p>-เหง้าฝนท้าแก้เคลือดขัดยก ฟกบวม ทำเนื้อหนังให้เจริญ รับประทานช่วยในการขับประจำเดือนให้สะอาด หัวไฟลสัก ๆ ตำคั้นเอานำผสานกับเกลือและสูราประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ รับประทานเป็นยาถ่ายแก้บิด สามารถล้างไส้ เอาหัวไฟลมาผสานกับน้ำมันเบนซิน หรือน้ำมันก้าด และการบูร ทา ถู นวด แก้เหน็บชา แก้เสื่อม ถ่ายความร่างกายตึง แก้เมื่อยขบขัดยก เอาหัวสักไปลอกพอกบริเวณแพลงเป็นยาสมานได้ดีมาก หัวไฟลนำมาหมักไฟคั้นเอานำรับประทานแก้บิดได้ดี เอาไฟลสัก 7 แวย์ กินเป็นยาขับลมในลำไส้ได้ดีมาก</p>

**ตารางที่ 3.3 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้จำหน่าย
แนะนำผู้ซื้อ (ต่อ)**

ชื่อพื้นเมือง	การใช้ประโยชน์
ว่านจักรพรรดิ	-แก้ปอดข้อ ปอดกระดูก พกติดตัวจะไม่มีบ้าดแพด เลือดตก ยางออก
ว่านหรา	-หัวสอดกินแก้โรคคำไส้ หรือหัวนาคำเป็นผองผสมนำผึ้งทำ เป็นลูกกลอนแก้ริดสีดวงทวาร หากรับประทานของหวานหรือ มันจัดเอาหัวว่านมาบ่ำงไฟดองสูรา แก้นุตกิด ระดูขาว ปอด มดลูก เบาเหลือง เบาขัด เบาหวาน สตรีอยู่ไฟไม่ได้มดลูกไม่ เข้าอุ้ย เป็นไส้เลื่อน หากเป็นลมใช้หัวว่านมาโขลกผสมสูรา เอาน้ำกิน
ว่านม้าห้อ	- แก้ปอดเมื่อย ปอดตามข้อ ตามกระดูก ปอดตามร่างกาย ปอด หลัง ปอดขา เป็นยาอายุวัฒนะบำรุงกำลัง กระจายเลือด ทำให้กล้ามเนื้อและเส้นเอ็น แข็งแกร่ง ว่านนี้นำไปดื่ม รวมกับว่านเจ็นเหลืองและว่านมหากำลัง จะทำให้แก้โรคปอดเมื่อยปอดหลังได้ดี แต่อย่ารับประ ทานมาก การเริ่มรับประทานแต่น้อย เพราะหากรับ ประทานมากเกินไปจะทำให้ระบบมาก ว่านชนิดนี้ดีในด้าน พลังกำลัง แก้ปอดเมื่อยได้อย่างดี นอกจากนี้ในสมัยโบราณ เชื่อกันว่า ถ้านำหัวว่านติดตัวไว้ใน兜ฯ จะทำให้เดินเก่ง วิ่งเก่ง ไม่เหนื่อย ไม่มื่อย ไม่ล้า
ว่านเจ็นเหลือง	-เป็นยาอายุวัฒนะ แก้เส้นเลือดขอด เส้นพับ โรคเก้าต์ เบาหวาน ชาเมื่อ ขาเท้า แก้ปอดเมื่อย ส่วนมาก ใช้ต้มกินต่างน้ำ โดยต้มรวมกับว่านม้าห้อ และว่านมหากำลัง จะทำให้แก้ปอดเมื่อย มีพลังกำลังเป็นอย่างดี

**ตารางที่ 3.3 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้จ้างหน่าย
แนะนำผู้ซื้อ (ต่อ)**

ชื่อพื้นเมือง	การใช้ประโยชน์
ว่านห้ามร้อนนาง	- หัวว่านห้ามร้อนนาง ต้มน้ำดื่มนหรือตำผสมน้ำผึ้งแท็กิน แก้โรคปวดข้อ ปวดกระดูก เก้าดี้ อัมพฤกษ์ อัมพาต ดีนัก บางพื้นที่ใช้หัวดองเหล้าขาว 40 ดีกรี ดื่มน้ำละ 2 เป็นก ก่อนอาหารเย็นและก่อนนอน เป็นยาอายุวัฒนะนานเอกสาร ชาว่าไทยภูเขา หรือชาวมังใช้หัวว่านห้ามร้อนนางทำประคบ แก้ฟกช้ำด้ำเป็นยาตามร่างกายเด็ขาดดีนัก
สนน้ำเตือด	- ลำต้นแก้ลิมแคนนทรวอก แก้เรื้อนไข้สูง เรือนฝอย แก้มะเริง แก้คุณทะราด แก้โรคผิวนังหัวใช้แก้และถอนพิษอันเกิดจากพืชว่านและแก้พิษสัตว์มีพิษ กัดต่อย ใช้เป็นยาประทินผิวสตรีบำรุงกำลังให้แข็งแรง แก้โลหิตเป็นพิษ ผอมแห้งแรงน้อย โรคเบาหวาน โลหิตจาง ปวดศีรษะ ปรับความดันโลหิต ให้เป็นปกติ รับประทานเป็นประจำทำให้เป็นหนุ่มเป็นสาวขึ้น ไร้รอยสิวฝ้า จุดด่างดำ เป็นยาอายุวัฒนะบำรุงความกำหนดนัดบำรุงร่างกายให้แข็งแรง เป็นยา อายุวัฒนะ รักษามะเริงภัยในต่างๆ
พญาว่าน	- เป็นว่านสำหรับแก้พิษว่านต่าง ๆ เมื่อผู้ใดกินว่านหรือไม่ชนิดอื่นที่เป็นพิษเข้าไป ให้ใช้หัวพญาว่านฝนผสมน้ำขาวข้าวหรือเหล้าโรงกินตามเข้าไป จะช่วยดับพิษ ต่าง ๆ ได้ทันที หากวางแผนกระถางที่ปลูกพญาว่านไว้รวมกับกระถางว่านชนิดอื่น จะมีอำนาจคุ้มกันว่านทั้งหลายให้คงสรรพคุณ และคงอิทธิฤทธิ์ตามสภาพว่าวัน นั้น ๆ อย่าปลูกพญาว่านลงรวมกระถางเดียวกันกับว่านอื่น ๆ จะทำให้ว่านนั้น ๆ ใกล้เสื่อมสรรพคุณและอำนาจไปเป็นพญาว่านทั้งหมด ใช้แก้และถอนพิษอันเกิด จากพืชว่าน ถ้าเราไปโคนว่านมีพิษเข้า จะต้องใช้พญาว่านแก้พิษนั้น และบังสามารถ น้ำพิษกัดต่อยได้
โสมจีน	- หัว ใช้เป็นยาอายุวัฒนะ

**ตารางที่ 3.3 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ตามรายละเอียดที่ผู้ชำนาญ
แนะนำผู้ซื้อ (ต่อ)**

ชื่อพื้นเมือง	การใช้ประโยชน์
ว่านม้าขาว	- ปวดเมื่อยตามข้อต่าง ๆ และยังเป็นรักษาโรค ริดสีดวงทวาร โดยเฉพาะ หากจะนำหัวว่านมาติด ตัวเพื่อเดินทางไกล ทำให้เดินหน่วงได้ ระยะไกลปราศจากความเหนื่อยเหนื่อย ใช้หัวโดย โอลกหัวว่านให้แหลกแล้วลากน้ำสูกกิน
ว่านถูกไก่ทอง	- บนของว่านใช้ห้ามเลือดได้ชะงัด หากถูกมีด บาด ตะปูดាบเป็นแผลเลือดออก ให้ดึงขนมาราง บนแผลนั้นเลือดจะหยุด ให้หลับทันที
หนอนตายยาก	- ราก หมักน้ำไว้มาราอน หิด เหา
อังกานหนู	- พอกโลหิต ขับปัสสาวะ แก้กษัย แก้ปวดเมื่อย กล้ามเนื้อ ข้อกระดูก ควบคุมระบบขันถ่าย ระคู ตกราก ประจำเดือนไม่ปกติ รักษาอาการ น้ำเหลืองเสีย แพลเรือรัง มะลูกไหล ลดน้ำตาล และขัดใจมันในเส้นเลือด ปรับสภาพการ ทำงานของร่างกายกินแล้วสบายตัว รักษามะเร็ง การใช้สมุนไพร เคี้ยวใบสดครั้งละ ไม่จำกัด จำนวนแล้วแต่อาการ ถ้าใช้รักษาให้รับประทาน วันละ ไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง ป้องกันกินวันละ 3 ใบ กินแบบชา แบบผักเครื่องเคียง

ตารางที่ 3.4 แสดงสรรพคุณของสมุนไพรที่เปรูปเป็นผงที่พบในตลาดวัสดุใหญ่

ชื่อพื้นเมือง	สรรพคุณ
1. เหงือกปลาหม้อ	- แก้โรคผิวนัง แก้ผื่นคัน แก้ประคบ ทึ่งฝ่ายใน ภายนอก
2. มะตูม	- แก้ท้องร่วงเรื้อรัง แก้โรคลำไส้ ช่วยย่อยอาหาร ธาตุพิการ แก้ท้องผูก ควบคุมระบบต่างๆของร่างกายให้ปกติ
3. พาทะลายโจร	- แก้ไข้ ร้อนใน กระหายนำ
4. ขมิ้นเครือ	- บรรเทาอาการประจำเดือนไม่ปกติ
5. กวางเครือแดง	- บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ช่วยให้ไม่อ่อนเพลียและบำรุงกำหนดความรู้สึกนึกคิด ทำให้สมองปลอดโปร่ง
6. ชาเขียว (จีน)	- ช่วยขยายหลอดเลือด ลดความดัน บำรุงหัวใจ น้ำชาแก่ๆ บรรเทาอาการท้องเดิน และช่วยให้ไม่ง่วงนอน
7. คำฟอย	- ลดไขมันในเส้นเลือด บำรุงหัวใจ ป้องกันไม่ให้ระดับโคเลสเตรอลสูงขึ้น สร้างภูมิคุ้มกัน ประจำเดือนปกติ ช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น
8. ปีเหล็ก	- ช่วยระบบย่อยอาหาร แก้ท้องผูก
9. บัวบก	- แก้ไข้ ร้อนใน
10. ตะไคร้	- แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับปัสสาวะ แก้นิ่ว ขับประจำเดือน
11. หญ้าแห้วหมู	- บำรุงร่างกาย
12. เกาวัลย์เบรี่ยง	- บรรเทาอาการปวดเมื่อย

ตารางที่ 3.4 แสดงสรรพคุณของสมุนไพรที่เปรูปเป็นผงที่พบในตลาดวัสดุใหญ่ (ต่อ)

ชื่อพื้นเมือง	สรรพคุณ
13. เห็ดหลินจือ	- ในสมัยโบราณกล่าวกันว่าเห็ดหลินจือทำให้กล้ามเนื้อหัวใจแข็งแรงขึ้น ให้พลังชีวิตมากขึ้น ใช้บำรุงร่างกายเป็นยาอาชญากรรม ทำให้มีกำลัง ทำให้ความจำดีขึ้น ทำให้ประสาทสัมผัสต่างๆ ซักเจนดีขึ้น ต่ำเสริม การไหลเวียนของเลือดดีขึ้น ทำให้พิพรรณเปล่งปลั่ง สีหน้าแจ่มใส ช่วยลดความแก่ ต้านมะเร็ง รักษาโรคตับ ความดันโลหิตสูง โรคภูมิแพ้ อัมพาต อัมพฤกษ์ ปวดเมื่อย ปวดข้อ โรคเก้าท์ โรคเอสแอลอี ต้นแขน บำรุงสายตา ขับปัสสาวะ ปวดประจำเดือน ริดสีดวงทวาร อาหารเป็นพิษ แพลงในกระเพาะอาหารและลำไส้
14. ใบแปะก๊วย	- ต้านอนุมูลอิสระ ป้องกันเบาหวาน ป้องกันความจำเสื่อม
15. ชาเขียวเทศ	- บรรเทาอาการไอ ลดลายเสมหะ ทำให้ชุ่มน้ำ
16. กระชายดำ	- บำรุงร่างกาย
17. ใบหม่อน	- ต้านอนุมูลอิสระ
18. หญ้าปักกิ่ง	- แก้ไข้ แก้ร้อนใน
19. หญ้าหนวดแมว	- ขับปัสสาวะ
20. ข่า	- ขับปัสสาวะ
21. ลูกใต้ใบ	- แก้ไข้ แก้ร้อนใน
22. กวางเครือขาว	- บำรุงกำลัง บำรุงผิวพรรณ บำรุงร่างกาย ให้กระชับเต่งตึง ทำให้หน้าอ Kong อกงาม ใหญ่ขึ้น

ตารางที่ 3.4 แสดงสรรพคุณของสมุนไพรที่แปลงเป็นผงที่พับในตลาดวัดใหญ่ (ต่อ)

ชื่อพื้นเมือง	สรรพคุณ
รังจีด	แก้ร้อนใน กระหายน้ำ
จิง	แก้ไอ แก้อาเจียน แก้แน่นจูกเสียด

QK
99
ดูแล
2550

สำนักงานหอสมุด
26 ส.ค. 2551

ตารางที่ 3.5 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและสารเคมีที่มีรายงานการศึกษา

ชื่อพื้นเมือง	สารเคมีที่ตรวจสอบ	วันที่ 213737
กลอย	Dioscorine (tropane alkaloids)	
กระชาข้อม	(2)-ethylcinnamate, cineol, 3-carene	
กระชาขดำเน	5,7-dimethoxyflavone และ 5,7, 4'-trimethoxyflavone (Flavonoids)	
บ้มีนข่าว	ยังไม่พบรายงาน	
บ้มีนขัน	Curcumin, bisdemethoxycurcumin, camphene, campesterol, cholesterol, p-tolylmethylcarbinol,	
ว่านชักนกดลูก	Ploracetophenone, Xanthorrhizol (Sesquiterpenoid)	
ว่านมหาเมฆ	Volatile oil	
ว่านนางคำ	Curdione, neocurdione, curcumol, tetramethylpyrazine, hexadecanediol	
ไฟลเหลือง	Phenylbutenoids; cassumunarins A, B,C	
ว่านจกรพรรด	ยังไม่พบรายงาน	
ว่านทรหด	Lectin, มีสารคล้าย Cyanogenic Glycoside (คาดว่าหัวมีพิษ)	
ว่านม้าขาว	ยังไม่พบรายงาน	
ว่านม้าอ้อ	ยังไม่พบรายงาน	
ว่านห้าร้อยนาง	ยังไม่พบรายงาน	
ว่านเอ็นเหลือง	ยังไม่พบรายงาน	
สนผู้เลือด	Aporphine alkaloids	
ว่านลูกไก่ทอง	Phospholipids; phosphatidylcholine, volatile oil	

ตารางที่ 3.5 แสดงรายชื่อพืชสมุนไพรและสารเคมีที่ตรวจพบ (ต่อ)

ชื่อพื้นเมือง	สารเคมีที่ตรวจพบ
หนอนด้ายาก	Tuberostemonine, neotuberostemonol, neotuberostemoninol (stenine-type alkaloids)
โสม Jin	Triterpenoids: ginsenosides, panaxosides
อั้งกานหู	Scutellarein 7-rhamnosylglucoside
เหงือกป่าหมอก	ยังไม่พบรายงาน

ตารางที่ 3.6 แสดงข้อมูลจากการปลูกสมุนไพรที่เก็บตัวอย่าง โดยวัดขนาดใบ และ ลำต้น เมื่อปลูกได้อายุ 15 สัปดาห์ ตัวเลขที่แสดงเป็นค่าเฉลี่ย

ชื่อพื้นเมือง	ความกว้างใบ (ซ.ม.)	ความยาวใบ (ซ.ม.)	ความสูง (ซ.ม.)
กลอย	8	8	41
กระชายหอม	7	8.4	10
ขมิ้นขาว	16	26	82
ขมิ้นชัน	15	47.3	60.4
ว่านชักนดลูก	14	23	103
ว่าน茀หมด	20	40	125
ว่านมหาเมฆ	21	31	90
ว่านจกรพรรศि	18	42	130
ว่านม้าขาว	18	29	56
ว่านม้าหือ	12	21	70
ว่านเอ็นเหลือง	14	31	102
พญาว่าน	8	19.2	61
ไฟลเหลือง	4.9	21	91

จากตารางที่ 3.6 จะเห็นได้ว่าในกลุ่มพืชวงศ์บิงนันลักษณะความยาวความกว้างของใบแตกต่างกัน พญาว่านจะมีความกว้างใบน้อยที่สุดคือ 8 เซนติเมตร และว่านมหาเมฆมีความกว้างใบมากที่สุดคือ 21 เซนติเมตร แต่เมื่อเปรียบเทียบความสูงของลำต้นว่านจกรพรรศิมีลำต้นสูงมากที่สุด ลักษณะนี้เป็นลักษณะภายนอกที่สามารถบอกชนิดสมุนไพรได้คร่าวๆ โดยพิจารณาร่วมกับรายละเอียดสี ลายของใบ เส้นกลางใบ สีลำต้น ร่วงตัวย เช่น ว่านชักนดลูกและว่าน茀หมดที่มีความคล้ายคลึงกันมาก แต่มีรายละเอียดที่แตกต่างกันคือว่านชักนดลูกลำต้นและเส้นใบเป็นสีเขียว ไม่มีเส้นกลางสีน้ำตาลอ่อนเช่นว่าน茀หมด ในกรณีว่านมหาเมฆและว่าน ว่านจกรพรรศิ ลักษณะ

ในมีเส้นกลางสีน้ำตาลเข้มคล้ายคลึงกันมากแต่การเรียงตัวของใบว่าນามาเมมเป็นแบบสลับ ในขณะที่ใบว่านั้นจัดพรดินนี้ขึ้นมาเป็นกระชุก และพบรายงานดอกของว่านามาเมมมีในระดับรูปกรวยสีชมพูถึงแดงเข้ม โคนซื่อมีสีเขียวอ่อน และดอกรูปกรวยสีเหลืองขนาดเล็ก ส่วนดอกของว่านั้นจัดพรดินมีในระดับสีขาว ดอกสีเหลืองสลับขาว อีกกลุ่มนึงที่มีลักษณะเหมือนกันคือกุ่มขมิ้น เช่น ขมิ้นชัน ขมิ้นขาว ว่านม้าขาว ว่านม้าห้อ กลุ่มนี้มีลำต้นสีเขียว ใบเดี่ยวสีเขียว ไม่มีลาย ขมิ้นชัน ขมิ้นขาวใบแห้งออกจากเหง้าเรียงเป็นวงช้อนหุ้มกัน ว่านม้าขาวใบที่ออกมาจากเหง้าเรียงช้อนๆกันคล้ายพัด ลักษณะดอกของขมิ้นชัน เป็นทรงกระบอก มีในระดับสีเขียวอ่อนหรือสีน้ำเงิน กลีบดอกสีเหลืองอ่อน ดอกม้าขาวใบระดับ เป็นสีชมพูเข้ม ดอกสีเหลืองเข้มอยู่บริเวณโคนซื่อดอก บนนุ่มน้ำมีในระดับสีชมพูเข้มเช่นกันแต่มีชั้นน้อยอยู่ปลายนิ้ว ดอกสีเหลืองเข้ม ว่านเข็นเหลือง พญาว่าน มีลำต้นสีน้ำตาลอ่อน เส้นกลางใบสีน้ำตาล แต่โดยทั่วไปว่านเข็นเหลืองจะมีความกว้าง ความยาวในมากกว่าและลำต้นสูงกว่า ดอกพญาว่านมีในระดับเป็นขาวนวลลิบสีชมพูที่ปลายกลีบชั้นบนสุดที่ปลายช่อเป็นสีชมพูเข้ม ดอกสีเหลือง

ชื่อพื้นเมือง กลอง บันกลอย

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Dioscorea hispida* Dennst. var. *hispida*

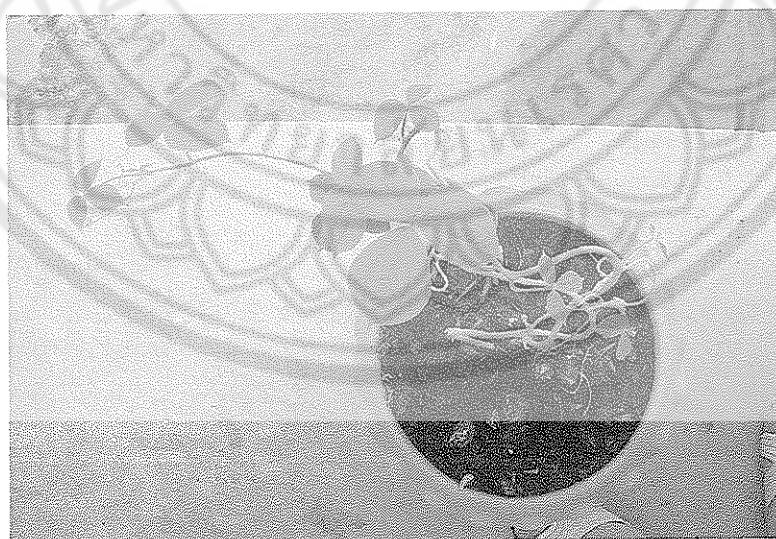
ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ เป็นไม้เลื้อยพันไปบนต้นไม้อื่น ส่วนของลำต้นที่อุดหนีดินมีขนและหนาม ในประดุจเรียงลับ มีใบย่อย 3 ในปลายแหลม โคนสอบแคบ แผ่นใบกว้าง ดอกแยกเพศ ดอกเพศผู้ไม่มีก้าน อัดรวมกันแน่นบนช่อดอก มีกลีนหอม ดอกเพศเมียเรียงกันอยู่ห่างๆ บนช่อดอก ไม่มีก้านดอกเช่นกัน ผลยาวประมาณ 5 ซม. มี 3 คริบ เมล็ดมีปีกเฉพาะที่โคน หัวค่อนข้างกลม ส่วนบนและส่วนล่างแบน ไม่ฝังลึกลงในดิน ส่วนที่อุดหนีดินมักเป็นลอนตื้นๆ หัวมีขนาดต่างๆ กัน ผิวสีฟางหรือเทา เนื้อในสีขาวถึงขาวนวล

สรรพคุณ แก้สิวฝ้า แก้ปวดจากตะขาบท่อย ทำยาไล่แมลง เค้าใช้ขับและฟอกโลหิต ใบใช้คุณหนองที่หัวฝ้า

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ หัว เค้า ใบ

วิธีใช้ หัวนำมาฝานแห้ง

สารเคมีที่ตรวจสอบ Dioscorine ซึ่งเป็นแอลкалอยด์กลุ่ม tropane

ภาพที่ 3.1 แสดงลำต้นกลอย

ชื่อพื้นเมือง กระชายหอม (เปราะหอม)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia galangal* Linn.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ล้มลุก ใบอ่อนมีวันเป็นกระบวนการออกอกมาแล้วแต่
ราบบนดิน ต้นหนึ่ง 1-2 ใบ ทรงกลมโต ยาวประมาณ 3-4 นิ้ว
หน้าใบเขียว เปราะหอมแดง ห้องใบสีแดง เปราะหอมขาวห้อง
ใบสีขาว มีกลิ่นหอม หัวกลมเหมือนหัวกระชาย ใบองค์งานใน
หน้าฝน แห้งไปในหน้าแล้ง เกิดตามที่ลุ่มน้ำและในป่าดงดิบและ
แม่น้ำธรรมชาติ

สรรพคุณ

ใบ รสเผ็ดอมแก้กลิ่นช้าง
ดอก รสหอมร้อน แก้ต้ออักเสบ ตาแดง
ต้น รสเผ็ดอม แก้ท้องขึ้นอีดเพ้อ
หัว รสเผ็ดอม ขับเลือดและหนองให้ตก แก้ไอ แก้ลมพิษ แก้ผื่น
คัน แก้ปวดแพล แก้สูบะ เกร็จ ไฟธาตุ แก้ลงท้อง

ภาพที่ 3.2 แสดง เหง้า คอก และต้น กรรไทรหอน (เปราะหอน)

ชื่อพื้นเมือง กระชายคำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Kaempferia parviflora Wall.ex Baker*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นพืชล้มลุกมีเหง้าใต้ดิน รากสะสมอาหารมีลักษณะเป็นปุ่ม ๆ ไม่ยาวเป็นหางไส้หนามีโคนกับกระชาย ธรรมชาติ ต้นเล็ก จะมีแต่รากและรากนั้นเองจะเปลี่ยนเป็นหัวเมื่อโตขึ้น เนื้อในหัวอาจเป็นสีม่วงหม่นหรือสีดำดังผลลูกหว้า แต่ถือกันว่ากระชายคำที่มีคุณสมบัติที่ดีต้องสีดำสนิท ใน เป็นใบเดี่ยวเรียงสลับคล้ายกระชายธรรมชาติ แต่มีใบใหญ่และเขียวเข้มกว่าผลลัพธ์ของม้วนเป็นรายชื่อนามากราก ไม่มีต้น ดอกจะออกคลอกจากยอดของต้น ช่อละหนึ่งคลอก มีใบเลี้ยงที่ช่อคลอก ริมปากคลอกสีขาว เส้นเกรสรสีม่วง และเกรสรูปสีเหลือง

การขยายพันธุ์ : ใช้วิธีการแบ่งเหง้า และโดยการใช้หัวหรือเหง้าปลูก

ถูกกาลบทายพันธุ์ : ทำได้ทั้งปี ขอบที่ร่ม ดินร่วนชุบหรือดินปนทรายที่มีการระบายน้ำได้ดี

สรรพคุณ

ในตำราโบราณกล่าวว่าว่ากระชายคำมีสรรพคุณแก้บิดและโรคเกี่ยวกับกระเพาะ หรือจะนำมาดเป็นผงแล้วปั่นเป็นยาลูกกลอน เจ้าเครื่องยาผสมกับน้ำผึ้งเป็นยาอายุวัฒนะ ว่านชนิดนี้ไม่ควรนำมาเคี้ยวสดเนื่องจากมีprotoxinในตัวมันเอง ถ้าจะนำมาบริโภคควรให้หัวได้รับความร้อน เช่นหั่นเป็นแผ่นแล้วนำไปดองเหล้า หรือนำหัวมาหั่นแล้วอบให้แห้งแล้วนำมาดเป็นผงปั่นเป็นลูกกลอนกินเป็นยาอายุวัฒนะ ควรปฏิบัติในเดือนพฤษภาคมและเก็บหัวในเดือนกุมภาพันธ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สารสกัดจากโคนกระชายคำมีฤทธิ์ในการต้านสารก่อภูมิแพ้ (Tewtrakul and Subhadhirasakul 2007)

ภาพที่ 3.3 แสดงดอก เจร้า และใบ กระชาษคำ

ชื่อพื้นเมือง ขมิ้นขาว

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma mangga Valeton & Zijp*

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ เป็นพืชล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นและ ใบเหมือนกับขมิ้น
แต่ลำต้นเตี้ยกว่าขมิ้น รอบข้อมือในด้านนอกจะมีสีขาวแต้มอยู่
เหง้าใต้ดินมีสีขาว มีกลิ่นหอม แต่มีกลิ่นและรสเผ็ดน้อยกว่าขิง
ขมิ้นขาว สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ขมิ้นมีสารชนิดหนึ่งเรียกว่า
curcumin ป้องกันมะเร็งได้ นำเต้มขมิ้นมีฤทธิ์ช่วยกระตุ้นการหลัง
ของน้ำดี ใช้รักษาอาการนิ่วในอุจาน้ำดี และโรคกระเพาะอาหารได้
ขมิ้นสดยังช่วยขับลม แก้ท้องอืดอ้อด้วย ขมิ้นขาวสด เมื่อทาน
100 กรัมให้วิตามินซีถึง 16 มิลลิกรัม

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหง้า

ภาพที่ 3.4 แสดงใบด้านบน ล่าง ลำตัวและคอก ของขาว

ชื่อพื้นเมือง ขมิ้นชัน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma longa* Linn.

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ พืชล้มลุกมีเหง้าอยู่ใต้ดินเนื้อในของเหง้ามีนิ้นชันสีเหลืองเข้ม จนสีแสดจัดมีกลิ่นหอมเฉพาะตัว ในรูปเรียวยาวปลายแหลมคล้ายใบพุทธรักษา ดอกออกเป็นช่อ มีก้านช่อแหงจากเหง้าโดยตรง ออกตรงกลางระหว่างใบคู่ในสุดดอกสีขาว มีแถบสีเหลืองคาด มีกลีบประดับสีขาวหรือเปียว มีฤทธิ์ในการผ่าเชื้อแบคทีเรีย มีฤทธิ์ในการผ่าเชื้อร้า ลดการอักเสบ มีฤทธิ์ในการขับน้ำดี บรรเทาอาการปวดท้อง บรรเทาอาการท้องอืด บรรเทาอาการจุกเสียดแน่นรักษาอาการแมลงสัตว์ กัดต่อย มีฤทธิ์ในการรักษาแพล รักษาแพลในปากที่เกิดจากการกินมาก บำรุงผิว ป้องกันการอักของحن กำจัดพิษออกจากร่างกาย บำรุงตับ รักษาโรคระบบทางเดินหายใจ(ภูมิแพ้) เพิ่มภูมิคุ้มกัน

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหง้า

วิธีใช้

อาการแพ้อักเสบ แพล ฝีพุพอง แมลงสัตว์กัดต่อยภายนอก ใช้เหง้ายาวประมาณ 2 นิ้ว ฝังกับน้ำดีมสุกทับริเวณที่เป็น วันละ 3 ครั้ง หรือใช้ผงขมิ้นโรยทับริเวณที่มีอาการ ผื่นคันจากแมลงสัตว์ กัดต่อยได้ อาการ ท้องอืด ท้องเฟื้อ แน่น จุกเสียดและอาหารไม่ย่อย ใช้เหง้าขมิ้น ไม่ต้องปอกเปลือก หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ ตากแดดจัด ๆ สัก 1-2 วัน บดให้ละเอียด ผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นเม็ดขนาดปุยนิ่ว ก็อช รับประทานครั้งละ 2-3 เม็ด วันละ 3-4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน ถ้ามีอาการท้องเสียให้หยดยาทันที

สารเคมีที่ตรวจพบ

curcumin , bisdemethoxycurcumin , camphene , campesterol , cholesterol , b - sitosterol , stigmasterol , borneol , camphor

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ได้ศึกษาว่า ขมิ้นชันไม่มีพิษที่รุนแรง ทั้ง

ในการใช้ระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้ ยังวิเคราะห์พบว่า นำมันหอมระ夷 เป็นสารสำคัญในการออกฤทธิ์รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ โดยได้ทำการศึกษา ทดลองในโรงพยาบาลชุมชน 5 แห่ง และโรงพยาบาล ทั่วไป 1 แห่ง ในผู้ป่วยที่มีอาการต่าง ๆ ได้แก่ ปวดแบบท้องเวลาหิว จุกแน่นบริเวณลิ้นปี่ เนื่องจากมีลมในกระเพาะอาหาร จุกเสียดท้อง เนื่องจากมีลมในกระเพาะอาหารและ ลำไส้ ผลจากการศึกษาเป็นที่น่าพอใจ ผู้ป่วยที่ได้รับขมีนชันมีอาการดีขึ้น และไม่พบ ผลแทรกซ้อนในการใช้ จากการศึกษานี้พอสรุปได้ว่า ขมีนชันมีประสิทธิภาพดีในการใช้ จึงสมควรที่จะเผยแพร่ และพัฒนาเป็นยาต่อไป

ประสิทธิผลในการรักษาโรคจากรายงานวิจัยทางคลินิก

1. บรรเทาอาการแน่นจุกเสียด และโรคแพลงในกระเพาะอาหาร เมื่อผู้ป่วยที่มีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ รับประทานขมีน พริมาณ 500 มิลลิกรัมวันละ 4 ครั้ง เป็นเวลา 7 วัน พบว่าจำนวนผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นหรือหายท่ากัน 87 % ในกลุ่มนี้มีนชันและ 83 % ในกลุ่มที่ได้รับยาขับลม จากการทดลองให้ขมีนชัน 600 มิลลิกรัม วันละ 5 ครั้ง ในผู้ป่วย 25 รายที่มี แพลงในทางเดินอาหาร พบว่า 12 ราย (48%) แพลงหายใน 4 สัปดาห์ และ 18 ราย (76%) แพลงหายใน 12 สัปดาห์

2. ใช้รักษาแพลง จากการทดลองใช้ขมีนชันลดการอักเสบของแพลงภายในหลังผ่าตัดพบว่า ได้ผลใกล้เคียงกับยา芬尼ลบิวตาโซน

3. ลดอาการอักเสบ ทดลองให้ผู้ป่วยที่เป็นโรคข้ออักเสบรูมา ตอยด์รับประทาน เคอร์คูมิน 1,200 มิลลิกรัม/วัน เป็นเวลา 5-6 สัปดาห์ พบว่า อาการบิดดังตามข้อตอนเข้าลดลง เดินได้นานขึ้น และการบวนตามข้อลดลง

4. ฤทธิ์ oxidative stress ในผู้ป่วยชาลัสซีเมีย เมื่อให้เคอร์คูมิน 500 มิลลิกรัม/วันติดต่อกัน 3 เดือน

5. ฤทธิ์ป้องกันยุง โลชั่นผสมน้ำขมีนชัน 2.5 % ป้องกันการกัด

ของยุงลายบ้าน ได้นาน 7 ชั่วโมง และป้องกันการกัดของยุงลาย
สวน ยุงกินปล่อง และยุงรำคาญ ได้นาน 8 ชั่วโมง
6. ฤทธิ์รักษาสิว ผงขมิ้นชันทาหัวสิว ทำให้สิวญบและหายเร็ว

ภาพที่ 3.5 แสดงเหง้า ลำต้น และใบขมิ้นชัน

ชื่อพื้นเมือง ว่านชักมดลูก(ว่านชักมดลูกตัวเมีย)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma xanthorrhiza* Roxb., *C. comosa* Roxb

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ล้มลุกจำพวกขิง ลำ สูง ได้ถึง 2 เมตร หัวใต้ดินขนาดใหญ่ อาจยาวถึง 10 ซม. ผิวนอกสีส้มอ่อน เนื้อในสีส้มหรือส้มแดงใบเดี่ยว เรียงสลับ ออกเป็นกระชุดหนึ่ง รูปวงรีหรือรูปวงรีแคนใบหอก เส้นกลางใบสีม่วง ดอกออกที่บริเวณกาบใบ ก้านดอกสีแดงอ่อน ใบประดับสีม่วง เกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน แบรุปคล้ายกลีบดอกสีเหลือง ผลแห้ง เมื่อแก่จะแตกออกลดไปมันในเลือด แก้โรคคำไส้ แก้โรคริดสีดวงทวาร ใช้รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ ตกขาว ป่วยดลูกหลังการแท้งช่วยให้มดลูกเข้าอยู่เร็ว เป็นยาบีบมดลูก รักษาอาการอาหารไม่ย่อย รักษาอาการไส้เลื่อนในผู้ชาย รักษาอัมพาต โรคไต และโรคเบาหวานได้

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหล้า

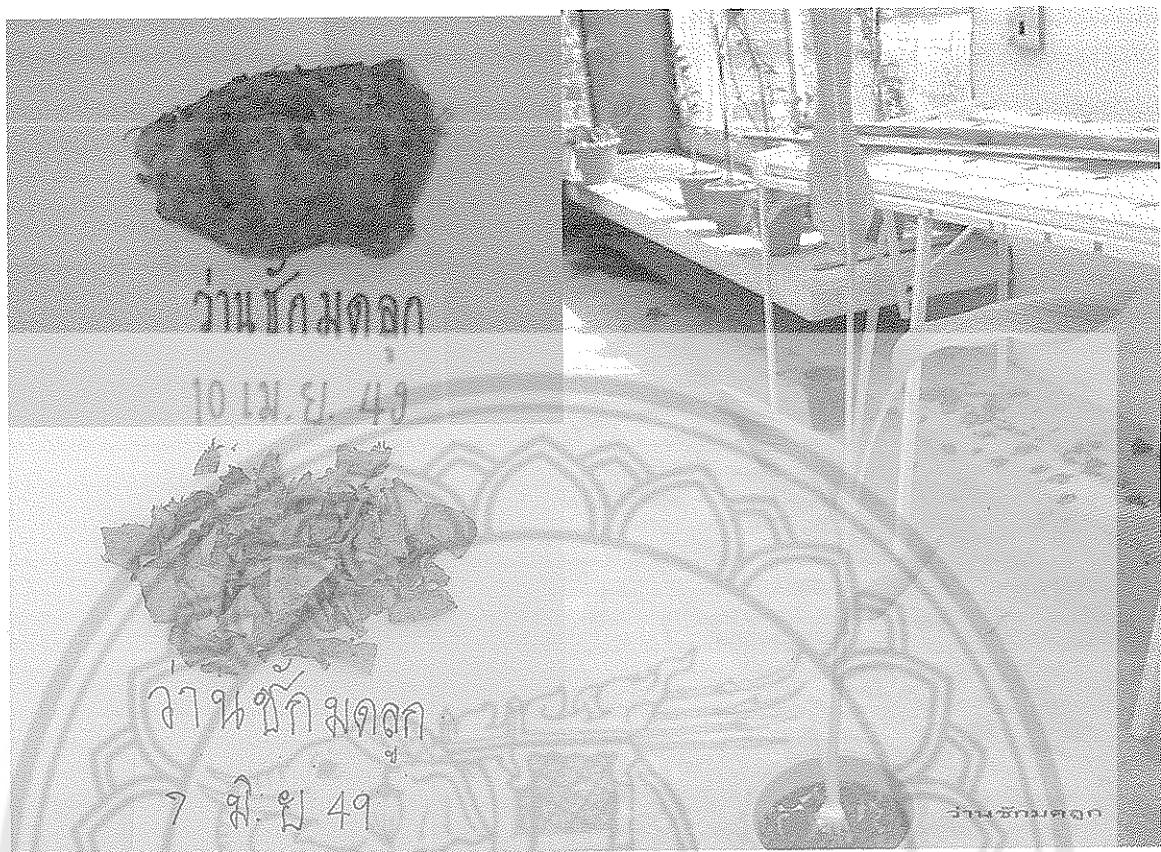
สารเคมีที่ตรวจพบ Alnustone; β -atlantone; bisacumol ; bisacurol ; bisacurone ; bisacurone A ; bisacurone B ; bisacurone C ; bisacurone epoxide ; borneol ; borneol acetate ; borneol,iso ; borneol,iso: acetate; camphene ; camphor ; cineol ; cinnamaldehyde ; cinnamic acid,para-methoxy: ethyl ester ; α -curcumene; (+)- α -curcumene; β -curcumene; curcumenol; curcumin ; curcumin, 6,7-dihydro; curcumin,bis-demethoxy ; curcumin,demethoxy; curcumin, hexahydro;curcumin, monodemethox; curcumin,octahydro; curdione; curdione,dehydro ; curlone ;curzerene; curzerenone; curzerenone,epi; curzerenone,pyro; p-cymene; β --elemene : δ -elemene ; essential oil ; β --farnesene; furano-germacrene,iso:; furanodiene ;furanodienone ; furanodienone,iso ; furanogermenone ; germacrone ; guaiacol ; hept-6-ene-3,5-

dione,1-hydroxy-1,7-bis(4hydroxy-3-methoxy-phenyl); hept-trans-1-en-5-ol, 1,7-diphenyl; hept-trans-6-ene-3,4-dione,1-hydroxy-1,7-bis-(4-hydroxy-3-methoxy-phenyl) ; hepta-trans-1-trans-3-dien-5-ol,1,7-diphenyl ; hepta-trans-1-trans-6-diene-3,4-dione,1-(4-hydroxy-3,5-dimethoxy-phenyl)-7-(4-hydroxy-3-methoxy-phenyl) ; limonene (3,7);linalool ; myrcene ; phenyl-hept-trans-1-ene,5-hydroxy-7-(4-hydroxy-phenyl)-1: ;phenyl-hept-tans-1-ene,7-(3,4-dihydroxy-phenyl)-5-hydroxy-1; α -pinene; β -pinene ; β -sesquiphellandrene: α -terpineol ; turmerone; α -turmerone ; AR-turmerone; xanthorrhizol; (R)-(-)-xanthorrhizol; zederone

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่ามีฤทธิ์ลดการอักเสบ แก้ปวด ยับยั้งการสังเคราะห์กรดไขมัน ยับยั้งการก่อภัยพันธุ์ ต้านเชื้อแบคทีเรีย ยับยั้งการ吸附เกริงของกล้ามเนื้อเรียบ และมีฤทธิ์เหมือนยาสูตรเจน การทดลองทางคลินิกในประเทศไทย จากการศึกษาวิจัยแบบ case control study ถึงผลของการรับประทานว่านชักนดลูกในผู้ป่วยภาวะมดลูกหญ่อน โดยใช้ส่วนหัวของว่านชักนดลูกตากแห้งนำมานดและบรรจุในปลอกยา ขนาดเม็ดละ 350 mg. รับประทานครั้งละ 10 เม็ด วันละ 2 ครั้ง (7 กรัมต่อวัน) เป็นเวลา 10 วัน เปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมที่ได้รับยาหลอก ในผู้ป่วยกลุ่มละ 25 คน ซึ่งผู้ป่วยทั้ง 2 กลุ่มมีลักษณะไม่แตกต่างกัน ภายหลังรับประทานยา 2 สัปดาห์ พบรากกลุ่มได้รับยาว่าว่านชักนดลูก 72% อาการไม่ดีขึ้น 28% อาการดีขึ้น ในกลุ่มควบคุม 88 % อาการไม่ดีขึ้น 12% อาการดีขึ้น ซึ่งไม่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและระดับเอสตราดิอล ในเลือดก่อนและหลังการศึกษาทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน จากการศึกษานี้จึงสรุปว่าว่านชักนดลูกตากแห้งชนิดบดรับประทาน ไม่มีผลในการรักษาภาวะมดลูกหญ่อน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ให้ข้อสังเกตว่า

หากสกัดสารจากวันซัมมคลุกด้วยแอลกอฮอล์ ในวิธีการเดียวกับ การคงเหล้า เพื่อรักษาภาวะน้ำคลุกหย่อน อาจทำให้ได้ปริมาณตัว ยามากพอที่จะได้ผลในการรักษา สรรพคุณและประโยชน์ ใน ตำราสมุนไพรไทย راك แก้ห้องอีดเพ้อ หัว แก้มคลุกพิการ ทำให้ น้ำคลุกเข้าอู่เรื้ะ ทำให้ประจำเดือนมาตามปกติ ช่วยย่อยอาหาร แก้ ริดสีดวง - ปรุงเป็นยาต้มแก้มคลุกพิการ ปวดบวม - ตำหรือผนกับ เหล็กกินแก้ปวดน้ำคลุก - กินหัวว่านกับเหล้าหรือน้ำปูนใส ในราย ที่คลอดบุตรใหม่ช่วยให้น้ำคลุกเข้าอู่เรื้ะ

ภาพที่ 3.6 แสดงเหว้า ถ้ำดัน และใบวันชักมดลูก

ชื่อพื้นเมือง ว่านทรหด (ว่านซักมดลูกตัวผู้)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma xanthorrhiza* Roxb.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลักษณะของต้นและใบคล้ายกับขมิ้น เหง้ากลมเกลี้ยง

คล้ายหัวเพือก เหง้า อุ้ยในคืนyaw ได้ถึง 10 ซ.ม. ผิวนอกสีส้มอ่อน
เนื้อในสีขาวมีรสต่างกัน ได้ถึง 5 รส ลักษณะที่เป็นจุดแตกต่างกับ
พืชข้างเคียงขมิ้นนั้น นอกจากหัวกลมดังกล่าวแล้วอีกอย่างที่เห็น
ได้ชัดเจนคือ ใบของว่านทรหดมีร่องกลางสีน้ำตาล

สรรพคุณ แก้โรคลำไส้ แก้ริดสีดวงทวาร แก้อาการปวดมดลูก ทำให้
มดลูกเข้าอู่ แก้ไข้เลื่อน เบ้าแอง เบ้าเหลือง เบ้าชุ่นเบ้าขัน เมาตก
เป็นขี้ตะกอน เบ้าหวาน ป้องกันต่อมลูกหมากโต

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหง้า

วิธีใช้ หัวสดกินแก้โรคลำไส้ ใช้ตำเป็นผงกินกับน้ำร้อนหรือผสมน้ำผึ้ง
ทำเป็นยาลูกกลอน เอาหัวย่างไฟแล้วគองกับเหล็กิน ถ้าเป็นลม
ต่าง ๆ ให้อาหารว่านมาโดยกับสุรา กรองเอาแต่น้ำกรองให้กิน

ภาพที่ 3.7 แสดงเหง้า ลำต้น และ ใบว่านหางจระเข้ มีร่องกลางในสิ่งมีชีวิต

ชื่อพื้นเมือง ว่านมหาเมฆ ขมิ้นดำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma aeruginosa Roxb.*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดิน ใบและซอดอกจะโผล่ขึ้นมาในต่างๆ ใบคล้ายใบพายยาว 40-50 เซนติเมตร จะโผล่มาในฤดูฝน เมื่อเข้าฤดูหนาวใบจะค่อยๆ เหลา เค้าไปจนกระทั่งเข้าฤดูร้อนก็เริ่มนีดออก ดอกออกเป็นช่อคล้ายจอกผลสับปะรด มีกาบซ่อนกันอยู่มากมาย กาบที่ค่อนไปทางปลายช่อสีเขียว ต่ำกว่ากาบที่ค่อนไปทางโคนช่อถึงขาวอ่อน ดอกเต็มที่เหลืองอยู่ในกาบที่ห่อหุ้ม โดยกลีบดอกติดกันเป็นครุปกรวย ปลายแยกเป็นปากสามส่วน นานเต็มที่กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ช่อดอกสูง ๑๒ - ๑๙ เซนติเมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของต้น ถ้าอายุมากเหง้าจะมีขนาดใหญ่ชื่อดอกก็จะใหญ่ตามไปด้วย ผล กลม เป็นชนิดผลแห้งมีเปลือกเป็นเยื่อบางๆ หุ้มหลายชั้น จะออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-กรกฎาคม

สรรพคุณ หัวหนานาก็ฟกบวมตามร่างกาย หรือหูบ้าหูบันไดแต่ก่อองสร่านแก้ปวดมดลูกและ แก้เม็ดลูกอักเสบสำหรับคนคลอดบุตรใหม่ๆ ขณะอยู่ไฟ

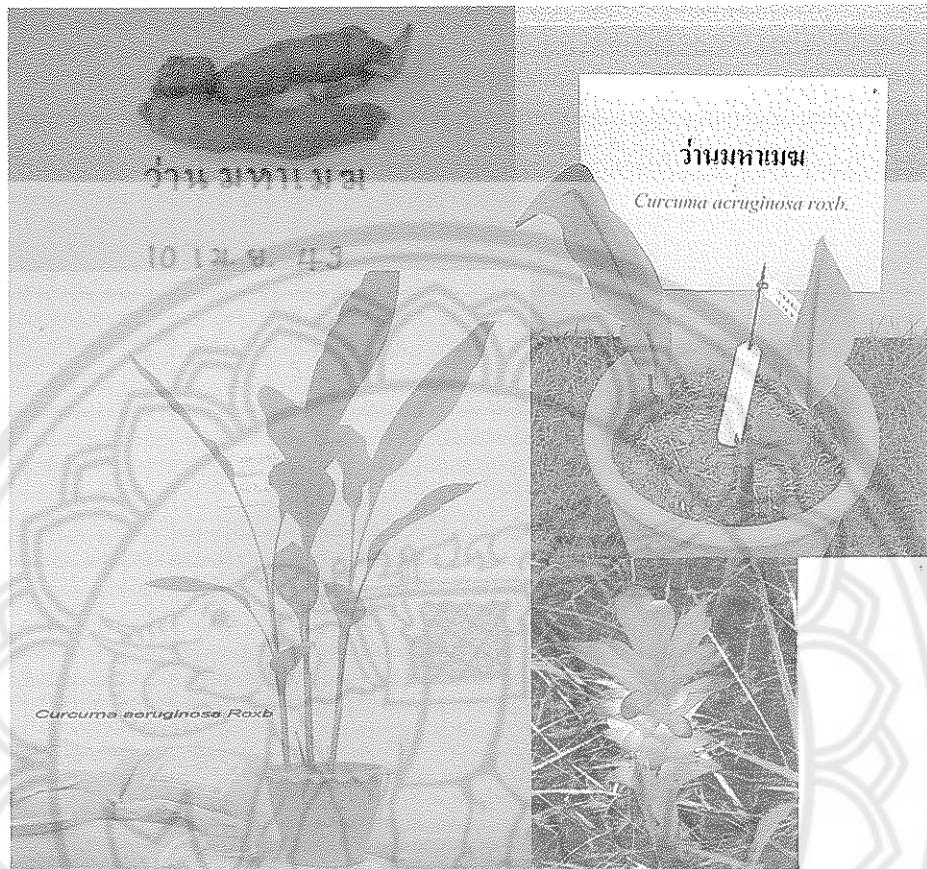
มีความเชื่อว่ากินแล้วมีพลังกล้าแข็ง กินประจำทำให้อยุ่งคงกระพัน

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหง้า

วิธีใช้ เหง้ามีรสขื่น คงสุราดื่ม

สารเคมีที่ตรวจสอบ Volatile oil

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สารสกัดชืนน้ำยับยั้งการแบ่งตัวของเชื้อ HIV-1 และยับยั้งการทำงานของเอนไซม์ HIV-1 protease (IC50: 500 mcg/ml)

ภาพที่ 3.8 แสดง根茎 ลำต้น ใบ และดอก ว่านมหาเมฆ

ชื่อพื้นเมือง ว่านนาคคำ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma aromatica Salisb.*

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ ไม้ล้มลุก เหง้าและหัวสีเหลือง มีกลิ่นหอมใบเดี่ยว
ออกเป็นกระชุด ใกล้ราก ประมาณ 5-7 ใบ รูปใบหอกกว้าง
กว้าง 10-14 ซม. ยาว 40-70 ซม. ปลายเรียวแหลม ท้องใบมีขัน
ดอกช่อเชิงลด มีกลิ่นคุกคัก่อนใบออกจากเหง้า ช่อดอกยาว
ประมาณ 5-8 ซม. ในประดับที่ปลายช่อสีชมพู ในประดับที่
รองรับดอกสีขาวแกมน้ำเงิน ปลายโค้ง ยาวได้ถึง 6 ซม. ใน
ประดับย้อยสีขาว ยาวประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงยาวประมาณ 2
ซม. กลีบดอกสีขาวแกมน้ำเงิน แฉกกลางรูปไข่กว้าง แฉกข้างรูป
ขอบนาน กลีบปากรูปโล่ แยกเป็น 3 แฉก สีเหลืองเข้ม

สรรพคุณ

แก้ผดผื่นคัน แก้ฟกช้ำ ต้มหรือบดรับประทาน ขับลมในลำไส้
แก้ปวดท้อง แก้โรคแพลงในกระเพาะอาหาร แก้โรคหนองใน
เรื้อรัง

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหง้า

วิธีใช้
รับประทาน

นำเหง้าไปฝนแล้วนำไปทำหรือพอก นำไปต้มหรือบด

สารเคมีที่ตรวจสอบ

azulene ; borneol ; D-borneol; borneol,iso; camphene; (+)-camphene ; camphor;(+)camphor; 1,8-cineol; cinnamic acid,paramethoxy; p-coumaric acid; cuminalcohol; curcumadione ; curcumadione,iso; curcumene; (-)-AR-curcumene: ;(-)- β -curcumene; curcumenol,pro; curcumenone ; curcumin ; curcumin,bis-demethoxy: ; curcumin,demethoxy; curcumol; curcuphonol; curdione ; curdione,dehydro; curdione,dehydro:13-acetoxy: (4S): ; curdione,dehydro: 13-hydroxy:(4S); curdione,neo; curdione,neo:acetoxy: ; curzerene; dioxalate,dipotassium-magnesium ; dipotassium magnesium

dioxalate dihydrate ; β -elemene; essential oil ;furanogermacrene,iso; germacerne D; germacrone ; (4S,5S)-germacrone,4-5-epoxide; germacrone,13-hydroxy; (+)-germacrone-4(S)-5(S)-epoxide; germacrone-4(S)-5(S)-epoxide,12-acetoxy: ; germacrone-4(S)-5(S)-epoxide,13-acetoxy: ;germacrone-4-(S)-5(S)-epoxide,13-hydroxy: ;genmafurenolide,iso: hydroxy; ligustrazine; α -pinene ; β --pinene ; (-) β --pinene ; procurcumenol,epi: ;procurcumenol,iso: procurcumenol,neo; protocatechuic acid : quercetin ; syringic acid ; α -terpineol; vanillic acid; xanthorrhizol; zedoarondiol ; zedoarondiol,iso: zedoarondiol,methyl;(-)- zingiberene.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การทดลองความเป็นพิษพบว่าถ้าให้น้ำมันหอมระเหยจากเหง้าโดยนึ่ดเข้า ช่องห้องของหนูถีบจักร ขนาดที่ทำให้หนูตายเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งคือ 655 มก/กг แต่ถ้าเป็นสารสกัดด้วยเอชานอล 90% จะเป็น 1ก/กг ส่วนสารสกัดเหง้าด้วย เอชานอลและน้ำ (1:1) โดยนึ่ดเข้าช่องห้องของหนูถีบจักรทั้งสองเพศ พบร่วมน้ำด้วยน้ำที่หนูตายเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งคือ 1 ก/กг เช่นเดียวกัน

ชื่อพื้นเมือง ไฟลเหลือง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Zingiber cassumunar, Roxb.*

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ เป็นพืชจำพวกเหง้าไಡคิน สัมฤทธิ์ แห้งเหงาไปในหน้าแล้ง ลงกามในหน้าฝน ใบเดี่ยวรูปหอกเรียวยาว ผิวขอบเรียบ กานใบหุ้นลำต้น สูง 2-4 ฟุต สีเขียวเข้ม โคนกานสีแดง เนื้อในเหลืองสีเหลืองอ่อน กลิ่นหอมฉุน ดอกช่อทรงพุ่มกลม ริยาวยาตั้งตรง กานหุ้นสีน้ำตาลเข้มแดง ขอบเขียว กลีบดอกนานอ่อนมาก ๆ สีขาวหรือเหลือง ขยายพันธุ์ด้วยเหง้า

สรรพคุณ แก้เคล็ดขัดยอก ฟกบวม ช่วยเร่งการเจริญของผิวหนัง ช่วยในการขับประจำเดือนให้สะอาด ใช้เป็นยาถ่ายแก้บิด สมานลำไส้ แก้เหน็บชา แก้เส้นสายตามร่างกาย แก้เมือยบนขัดยอก ใช้เป็นยาสมานแพลง แก็บิด เป็นยาขับลมในลำไส้ แก้เหน็บชา

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ ใน รสขี้นอียน แก้ร้อนเนื้อ ครั้นตัว แก้ปวดเมื่อย ดอง รสขี้น แก้ไข้ใน กระหายเลือดที่เป็นลิ่มเป็นก้อน กระหาย โลหิตอันเกิดแต่ภัยญาณชาตุ ทำลายเลือดเตี้ย ขับฤทธิ์ตัน รสฝาดขี้น อียัน แก้อุจจาระพิการ แก้ชาตุพิการ راك รสขี้นอียน แก้เลือดกำเดาออกทางปากทางจมูก แก้อาเจียน เป็นโลหิต

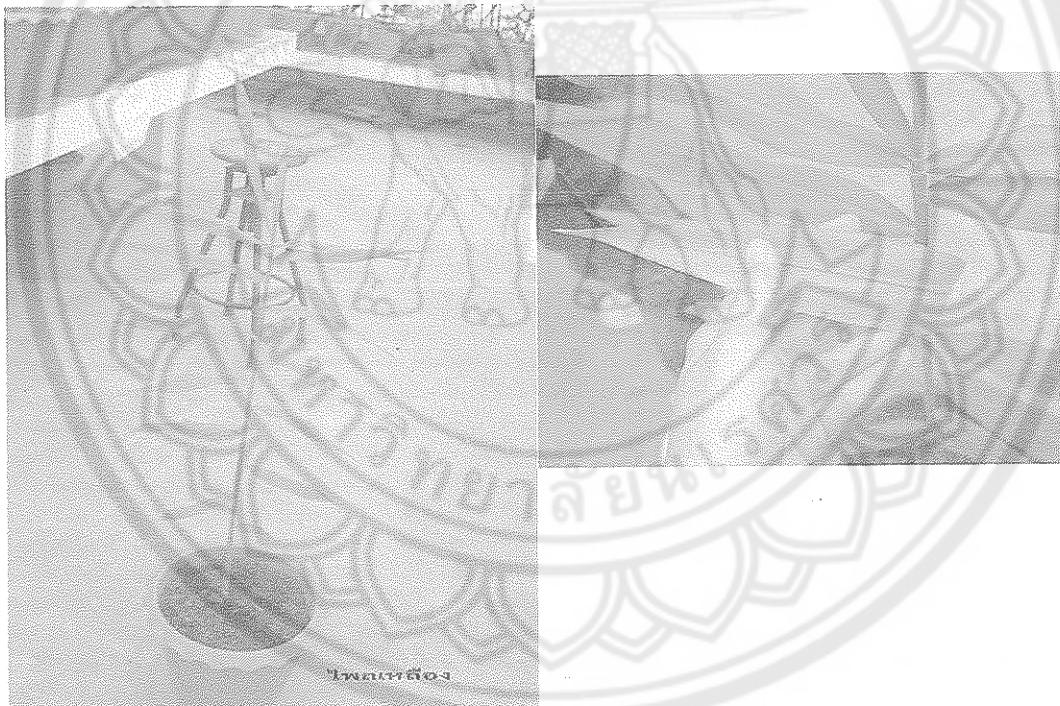
เหง้า รสฝาดขี้น อียัน ขับฤทธิ์แก้เหน็บชา แก้ปวดห้อง แก็บิดนูก เลือด ขับลม แก้ห้องเสีย แก้ลำไส้อักเสบ ขับเลือดร้าย แก้ນูติกิด ฤทธิ์ขาว แก้อาเจียน แก้ปวดฟัน แก้อาเจียนเป็นโลหิต แก้เด็กเป็นไข้สูงตัวสั่น ตาเหลือก แก้เคล็ด ขัดยอก ข้อเท้าแพลง แก้โรคผิวหนัง แก้ฟิ้ฟ ทาเคลือบแพลงป้องกันการติดเชื้อ คุกหนอง สมานแพลง แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เป็นยาชาเฉพาะที่ สารสกัดอิเซอร์นิม ผลยับยั้งเชื้อแบคทีเรียหลายชนิด

วิธีใช้ เหง้าฝนทาแก้เคล็ดขัดยอก ฟกบวม ทำเนื้อหนังให้เจริญรับประทานช่วยในการขับประจำเดือนให้สะอาด หัวไฟลสด ๆ ตำก้นเอาน้ำผสมกับเกลือและสูราประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ

รับประทานเป็นยาถ่ายแก้บิด สมานลำไส้ เอ้าหัวไพลมาผสมกับน้ำมันเบนซิน หรือน้ำมันก้าด และการนูร ทา ถู นวด แก้เหน็บชา แก้เส้น สายตามร่างกายตึง แก้เมื่อยขาข้ออก เอ้าหัวสดโขลก พอกบาดแผลเป็นยาสามาṇได้ดีมาก หัวไพลเอามาหมักไฟก้นเอาน้ำรับประทานแก้บิดได้ดี เอ้าไพลสัก 7 แ冤่ กินเป็นยาขับลมในลำไส้ได้ดีมาก

สารเคมีที่ตรวจพบ curcumin , cassumunarins A, B, C , E

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สารสกัดเอothanอลไพลเหลืองมีฤทธิ์ในการต้านสารก่อภูมิแพ้ (Tewtrakul and Subhadhirasakul 2007)

ภาพที่ 3.9 แสดง ลำต้นและ ใบ ไพลเหลือง

ชื่อพื้นเมือง ว่านจักรพรรดิ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sp.*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ล้มลุก ลำต้นได้ดินเป็นเหล็กกลมรี มี根部 เส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 2-3 cm. ใบเดี่ยว ก้านใบยาว แผ่นใบเรียบ ขอบใบมนต์ มีเส้นแขนงใบ 5-7 คู่ ลักษณะคล้ายใบกระเพรา ดอกช่อ ออกใหม่ๆ ออกในช่วงต้นฤดูฝน ดอกสีเหลือง กลิ่นหอม แต่มีเนื้อในสีเหลืองนวล ที่ขอนใน มีสีด่างขาว ดอกเหมือนดอกกระเจียว มีใบประดับขาวดอกแสลง เส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ 1-2 cm. ผลเป็นฝักทรงกระบอก สีเหลือง เมล็ดสีเหลือง กลมรี ขนาดเล็กมาก ประมาณ 2-3 mm. แห้งแล้วจะเป็นสีน้ำตาลเข้ม ใช้ทำเครื่องเทศ เช่น แกง หรือ น้ำพริก

สรรพคุณ แก้ปอดข้อ ปวดกระดูก พกติดตัวจะไม่มีบาดแผล เสื่อมตก ยาง ออก

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ แห้ง

ภาพที่ 3.10 แสดงแห้ง ลำต้นและ ใน ว่านจักรพรรดิ

ชื่อพื้นเมือง ว่านม้าขาว

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sp.*

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ คล้ายมนิ้ออยทุกอย่างแต่มีขนาดใหญ่กว่ามาก หัวจะงอกจากโคนต้นขนาดกับพื้นดินไปตามแนวนอน ส่วนมากหัวจะงอกไปเป็นหัวเดี่ยว ๆ จะมีตะเกียงงอกบ้างเล็กน้อย ปลายหัวว่านแหลม บางหัวที่โผล่ขึ้นพื้นดินหรือໄล่เลี้ยงกับผิวดิน ปลายจะมีสีเขียวจัดหัวว่านมีสีขาว มีลายเป็นทางคล้าย ๆ กาบทุ่มอยู่รอบหัวว่าน เนื้อในสีขาว เมื่อหัวออกจากกันจะมีไขเป็นสายเหมือนไขัวะจะน้ำนมนั้น

สรรพคุณ กินแก้ เคล็ด ขัด ยอก ปวดเมื่อยตามข้อต่าง ๆ และยังเป็นรักษาโรคกระดูกสันหลัง โรคโดยเนพะ หากจะนำหัวว่านติดตัวเพื่อเดินทางไกล ทำให้เดินสน วิ่งได้ระยะไกลปราศจากความเหนื่อยเหนื่อย

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ หัว

วิธีใช้ โขลกหัวว่านให้แหลกแล้วละลายนำไปสูกกิน

ภาพที่ 3.11 แสดงเห็น ลำต้น ใบ และดอกวันมาฆา

ชื่อพื้นเมือง ว่านมหาห้อ

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sp.*

ถั่กยกละทางพฤกษศาสตร์ ลำต้นคล้ายขมิ้น ใบเดี่ยว ยาวคล้ายใบขมิ้น ปลายใบแหลม

ขอบใบเป็นคลื่นและมีลายสีขาวบนแผ่นใบและขอบใบ

สรรพคุณ

บำรุงกำลัง กระหายเลือด ทำให้กล้ามเนื้อและเส้นเอ็นแข็งแกร่ง
แต่อย่ารับประทานมาก ควรเริ่มรับประทานแต่น้อย เพราะหาก
รับประทานมากเกินไปจะทำให้ระบบย่อย ว่าวนชนิดนี้ดีในด้าน^{ดี}
พละกำลัง แก้ปวดเมื่อยได้อย่างดี นอกจากนี้ในสมัยโบราณเชื่อ^{เชื่อ}
กันว่า ถ้านำหัวว่านติดตัวไปไหนๆ ด้วย จะทำให้เดินเก่ง วิ่งเก่ง^{เดิน}
ไม่เหนื่อย ไม่เมื่อย ไม่ล้า

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ เหล้าสดหรือตากแห้ง

วิธีใช้ นำมาต้มน้ำเดือดคึ่งขันยังอุ่นวันละ 2-3 ครั้ง โดยเฉพาะก่อนนอน
จะบำรุง กำลังทำให้เลือดดี แก้ปวดเมื่อย บำรุงเส้นเอ็น
บรรเทาอาการริดสีดวง

ภาพที่ 3.12 แสดง ลำต้น ใบและ เจร้า ว่านม้าห้อ

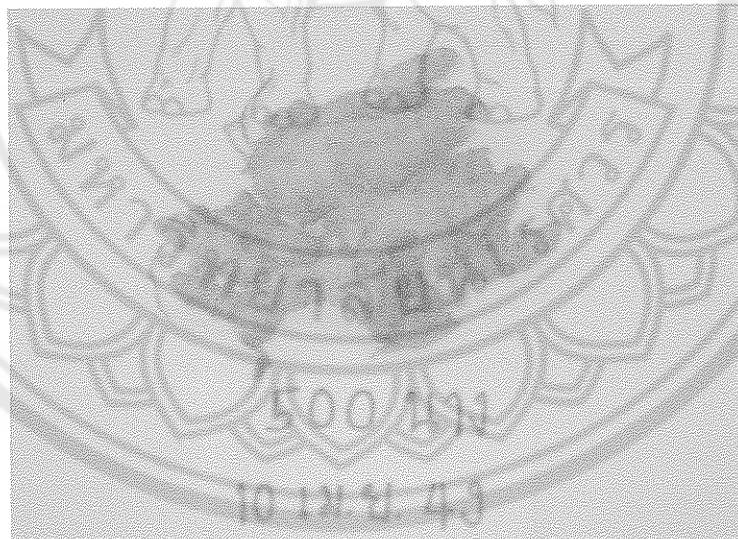
ชื่อพื้นเมือง ว่านห้าร้อยนาง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sp.*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ยังไม่มีข้อมูลรายงานเนื่องจากเห็นหาย
สรรพคุณ แก้โรคปวดข้อ ปวดกระดูก เก้าเต็ม อัมพฤกษ์ อัมพาต ดีนัก บาง
พื้นที่ใช้หัวดองเหล้าขาว 40 ดีกรี ดื่มน้ำละ 2 เปี๊ก ก่อนอาหารเย็น
และก่อนนอน เป็นยาอายุวัฒนะนานเอกสาร ชาวไทยภูเขาหรือ
ชาวม้งใช้ว่านห้าร้อยนางทำประคน แก้ฝกชำดำเปิ่ยวตาม
ร่างกายเด็ดขาดดีนัก

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ หัว

วิธีใช้ หัวว่านห้าร้อยนาง ต้มน้ำดื่มหรือคำผสมน้ำผึ้งแทกิน

ภาพที่ 3.13 แสดง เห็น ว่านห้าร้อยนาง

ชื่อพื้นเมือง ว่านแอ็นเหลือง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sp.*

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ หัวเป็นแบ่งข้าว หัวมีขนาดใหญ่กว่าข้มนิ้วอ้อมเล็กน้อย ต้นใบเหมือนข้มนิ้ว เนื้อในหัวสีเหลือง กลิ่นหอมเย็น หัวมักจะขึ้นติดกันเป็นแพงขนาดใหญ่

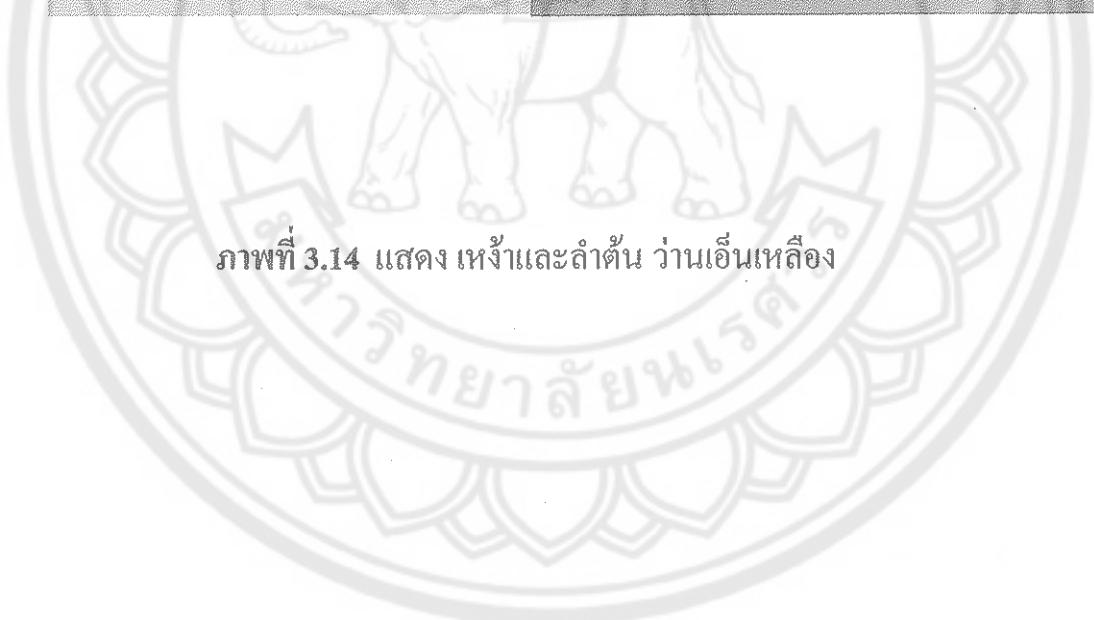
สรรพคุณ ใช้เป็นยารักษาโรคเหน็บชา อัมพาต เบาหวาน และ ไทพิการ เป็นยาอา隔热 แก้เส้นเลือดออก เส้นพับ ปวดตามเส้น โรคเก้าอี้ เบาหวาน ชาเมือ ชาเท้า แก้ปวกเมื่อยได้อ่ายดี

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ หัว

วิธีใช้ ใช้หัวว่านนี้ต้มกิน นำมาดองเหล้า หรือให้ทำลูกประคำหรือนำมาอบตัว

ภาพที่ 3.14 แสดง เหง้าและลำต้น ว่านເອັນເຫດ

ชื่อพื้นเมือง พญาว่าน

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Curcuma sp.*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ หัวของพญาว่านมีลักษณะคล้ายหัวขิง เนื้อในหัวเป็นสี

เหลืองทองหรือสีเหลืองเข้มตันเหมือนต้นบันทัดทั่วไปแต่ขนาดของ

พญาว่านจะใหญ่กว่าเล็กน้อย ต้นมีสีแดงไปจนถึงกระดูกหลังใบ

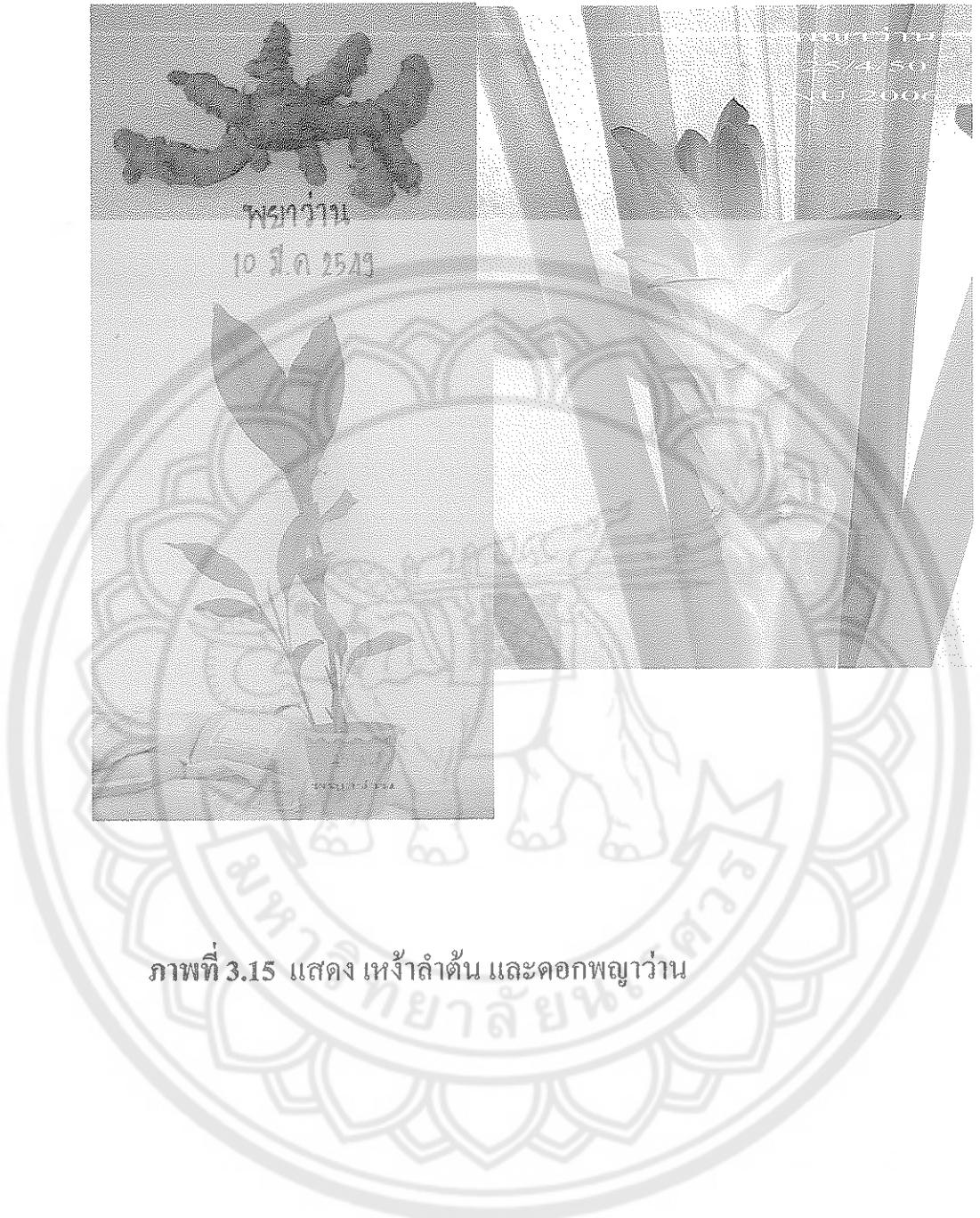
สรรพคุณ ใช้แก้และถอนพิษอันเกิดจากพืชว่าน ถ้าเราไม่โคนว่านมีพิษเข้า

จะต้องใช้พญาว่านแก้พิษนั้น และยังสามารถแก้สัตว์มีพิษกัดต่อยได้

สามารถใช้เป็นยาประทินผิวพรรณสตรี ทำให้ผุดผ่องอยู่เสมอ

ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์นี้ แห้ง

ภาพที่ 3.15 แสดง เห็นลำต้น และดอกพญาว่าน

ชื่อพื้นเมือง ว่านสนุ่ลือด

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Stephania pierrei Diels.*

ลักษณะทางพฤกษาศาสตร์ เป็นไม้เลื้อย ลำต้นสั้นและมีกิ่งก้านแฝดออกไป บริเวณยอด มีขน และมีตุ่มเล็กๆ ที่มียางสี มีน้ำยางสีแดง โคนต้นเป็นหัว เส้นผ่าศูนย์กลางถึง 40 ซม. ใบอ่อนสีม่วงเข้มหรือสีน้ำตาล แดงใบเดียวเรียงสลับ รูปไข่ ปลายมนหรือเว้าตื้น โคนใบตัดเป็น รูปหัวใจ ห้องใบมีขนและคราบสีขาว ดอกช่อแยกเพศ ช่อดอก ตัวผู้เป็นกระฉุกรูปชี้ร่นออกที่ซอกใบ กลีบเลี้ยง 6 กลีบ สีเขียว เรียงเป็น 2 วง วงนอกกลีบเลี้ยงรูปใบหอกกลับ วงในกลีบเลี้ยง รูปไข่กลับ กลีบดอก 3 กลีบ สีส้ม รูปสามเหลี่ยมแกมไข่กลับ ดอกตัวเมียออกเป็นกระฉุกแน่นกว่า กลีบเลี้ยงรูปวงรีมี 1 กลีบ กลีบดอกรูปคล้ายโล่ มี 2 กลีบ ผลรูปรียาวมี 6 ร่อง สีเขียวเมื่อ แห้งเป็นสีน้ำตาล และเมื่อแก่จะแตกออกเป็น 3 ส่วน เมล็ดมี 3 เมล็ด สีดำ

สรรพคุณ ต้นแก้ลมแน่นในทรวงอกให้คลาย แก้โรคเรื้อรังใหญ่ เรื้อนน้อย แก้มะเร็งคุดทะราด แก้กากาก แก้เกลื่อน แก้หิด แก้สิว แก้ฝ้า แก้โรคมือเท้าไม่มีกำลัง หัวแก้เสมอในคอและทรวงอก บำรุงกำลัง บำรุงความกำหนด แก้ไข้ แก้หิด แก็บิด ขับลมพยา ในบำรุงไฟธาตุ แก้โรคเรื้อนใหญ่ เรื้อนน้อย แก้มะเร็งคุดทะราด แก้กากากเกลื่อน แก้หิด แก้สิว แก้ฝ้า ทำให้อุจจาระ ล่ำเอี้ยด แก้โรคผิวหนัง พื่นคัน ช่วยย่อยอาหาร ผลช่วยย่อยอาหาร รากแก้โรคเรื้อนใหญ่ เรื้อนน้อย แก้มะเร็ง คุดทะราด แก้กากาก กลีล่อน แก้หิด แก้สิว แก้ฝ้า ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ ต้น, หัว, ใบ, ดอก, ผล, ราก

สารเคมีที่ตรวจสอบ (-)-anonanide ; (-)-asimilobine ; ayuthianine ; cepharamine ; (-)-crebanine ; crebanine, (-)-4 (-hydroxy) ; crebannie; glaziovine ; kamaline ; (-)-kikemanine ; liriodenine ; (-)-mecambroline ; (-)-nuciferoline ; palmatine, (-)-tetrahydro: ; (+)- reticuline ; stephanine,oxo: ; stephanosine,oxo: ; (+)-stepharine ; (-)-stepharine, N -carboxamido: ; stepharinosne : 6- stepharinosne, (-)-O-methyl: ; (-)-stesakine ; sukhodianine ; (-)-sukhodianine ; sukhodianine - β -N-oxide ; thailandne ; (+)-thalirugosamine : (-)-tudoranine ; (-)-ushinsunine ; (-)-ushinsunine - β -N-oxide ; ushinsunine - β -N-oxide ; (-)-4 α -hydroxy: ; ushinsunine ; uthongine

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลดการอักเสบ ยับยั้งเนื้องอก ยับยั้งการสัมเคราะห์กรดไขมัน ลดปริมาณไตรกลีเซอไรด์ในเลือดซึ่งสูง ลดปริมาณคอเลสเทอรอล ในเลือดสูง ยับยั้งเบาหวาน ยับยั้งการหดเกร็งของกล้ามเนื้อเรียบ ลดการซึมผ่านของหลอดเลือด แก้ปวด รักษาแพล ลดอุณหภูมิของร่างกาย ลดพฤติกรรมชรรนชาติของสัตว์ทดลอง เพิ่มคุณภาพน้ำบีบีตูเรต ยับยั้งการก่อภัยพันธุ์ เป็นพิษต่อเซลล์ ยับยั้งการเป็นพิษต่อตับ กระตุ้นการผลิตน้ำดี ลดเวลาการหลับของบาร์บีตูเรต ยับยั้งเอนไซม์ GPT, GOT, alkaline phosphatase, adenine nucleotide translocase มีฤทธิ์ของเอนไซม์ peroxidase ยับยั้ง protease (HIV) ต้านเชื้อแบคทีเรีย ต้านไวรัส ต้านเชื้อราก กระตุ้นการเพิ่มจำนวนเซลล์น้ำเหลือง เพิ่มน้ำหนักมดลูกและปริมาณไกโอลโคเจน มีฤทธิ์เหมือนเอสโตรเจน ผ่าแมลง ลดการสร้างเลือดเลือดสีผิว การทดสอบการเป็นพิษ พบว่าให้สารสกัดพืชตัวอย่างอะซิเตทโคลบินิดเข้าช่องท้อง และให้เข้ากระเพาะอาหารโดยตรงแก่นูถีบักรเพคผู้ ขนาดที่ทำให้หนูตายเป็นจำนวนครึ่งหนึ่งคือ 5.2 และ 12 ก/กг ตามลำดับ ถ้าเป็นสารสกัดแห้ง

ด้วย เอทานอลและน้ำ (1:1) ฉีดเข้าช่องท้องของหนูถีบจักรทึ้ง
สองเพศ พบร่วงนาดที่ทำให้หนูตายครึ่งหนึ่งคือ 250 มก/กก

ภาพที่ 3.16 แสดง เห็นลำต้นว่านสนู่เลือด

ชื่อพื้นเมือง ว่านถูกไก่ทอง

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Cibotium barometz*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นเฟิร์นดินขนาดใหญ่ มีเหง้าเป็นแท่ง เหนียวและใบอ่อน

มีขนยาวปกคลุม บนสีทึบองเป็นเงามัน เหง้ามีเยื่อยาวมากมักทอดนอนไปกับพืดิน ในตั้งชื่นอยู่รวมกันที่ปลายยอด ลักษณะใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก 2-3 ชั้น ในยุ่งไม่มีก้าน ขนาดใบยาวรวมกัน 100-200 ซ.ม. และอาจยาวได้ถึง 3 ม. ในปกติ (sterile frond) และใบสปอร์ (fertile frond) รูปร่าง

เหมือนกัน อับสปอร์เกิดบนใบยุ่ง เป็นรูปถ้วยกลม มีเยื่อรัศรอนและเยื่ออินคูเซิมปิด เมื่อสปอร์แก่เพื่อค้านบนปีกออกเหมือนฝ่าเท้าย กระจายพันธุ์ในจีน อินเดีย มาเลเซีย และ ไทย พบริ่ ทางภาคเหนือ เชียงราย เชียงใหม่ พิษณุโลก ภาคอีสาน เลย ขัยภูมิ อุทัยธานี แห่งชาติเข้าใหญ่ นครนายก ปราจีนบุรี ภาคตะวันออกชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด และภาคใต้ ตั้งแต่สงขลาลงไป

การปลูก : เป็นเฟิร์นที่ต้องการแสงแดดรำไรถึงแดดริ่งวัน ความชื้นชึ้นในอากาศสูง และดินระบายน้ำได้ดี ชอบใบไม้ผุ หรือไม้ฟาง หรือใบไม้ผุกลุ่ม เหง้า แต่ไม่ควรฝังดินบนมีดยอดเหง้า การขยายพันธุ์ด้วย สปอร์เท่านั้น

สรรพคุณ บนสีทึบองใช้ห้ามเลือดได้ชะงัด หากถูกมีดบาด ตะปูตำเป็นแพลเดือดออก ให้ดึงขนมาระบบแล่นนี้เลือดจะหยุดไว้ทันที

ภาพที่ 3.17 แสดงเหง้าว่านถูกไก่ทอง

(URL: <http://www.geocities.com/femparadise/Dicksoniaceae/Dicksonia.html>)

ชื่อพื้นเมือง โสมจีน, โสมคน (โสมอเมริกัน)

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Panax quinquefolius*

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ไม้ล้มลุก อายุหลายปี สูง 1 ม. ลำต้นเป็นเหลี่ยม โ琬น้ำผิวเกลี้ยง รากมีขนาดใหญ่และหนา ใบเดี่ยว เรียงเวียน ก้านใบสั้นมาก ในโ琬น้ำ ยาว 3-13 ซม. กว้าง 1-5 ซม. ข้อดอกรออกตามปลายยอด ก้านข้อดอกรเป็นสามเหลี่ยม ดอกเล็ก กลีบดอกสีม่วงแดง 5 กลีบ ผลกลมรี ภายในมีเมล็ดเล็กๆ จำนวนมาก

สรรพคุณ

คนจีนถือเป็นยาอาชุวัฒนะที่วิเศษสุด แก้โรคได้ สารพัด ที่ทำให้อายุยืนยาว

อุดมไปด้วยวิตามิน

เป็นอาหารที่มีคุณค่าสำหรับผู้ป่วยที่เป็น

โรคเบาหวานและผู้ที่ฟื้นไข้ เป็นยาที่ทำให้สุขภาพแข็งแรง ช่วยให้ร่างกายกระชุ่มกระชวยมีกำลังวังชา

สามารถทำให้ร่างกายปรับตัวเข้ากับสภาพภาวะต่าง ๆ ได้ดี ที่สำคัญข้อที่ไม่ควรมองข้ามของการใช้โสม คือ ไม่ว่าจะใช้โสมเพื่อสุขภาพร่างกายหรือเพื่อสุขภาพของความงาม ผู้ใช้ต้องอ่านฉลากที่ดีดี มากับผลิตภัณฑ์นั้น ๆ อย่างเคร่งครัด หรือไม่ก็ต้องได้รับคำแนะนำจาก ผู้เชี่ยวชาญก่อนใช้ทุกครั้ง เนื่องจากโสมมีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาต่างกัน ออกไป จึงควรคำนึงถึง คำเตือนบนในฉลากยก่อนใช้เสมอ

สิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ ส่วนที่เป็นราก (หัว)

สารเคมีที่ตรวจพบ

สารจำพวกชาโปนินในกลุ่มไตรเทอพินอยด์ มีชื่อเรียกรวม ๆ

ว่าจินเซนโโนไซด์

(ginsenosides)

หรือพานาโซไซด์

(panaxosides)

ภาพที่ 3.18 แสดงเหจ้าของโสมจีน

ชื่อพื้นเมือง หนองตายาก

ชื่อวิทยาศาสตร์ *Stemona tuberosa* Lour

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ล้มลุก ทิ่งที่กำลังจะออกดอกมักจะเลือยพัน ใบเดียว เรียงสลับ รูปหัวใจ กว้าง 4-6 ซม. ยาว 6-10 ซม. แผ่นใบเป็นคลื่น ดอกเดียว ออกที่ซอกใบ กลีบดอกด้านนอกสีเขียว ด้านในสีแดง ผลเป็นผลแห้ง แตกได้ พบร้าในป่าทั่วไปทุกภาคในประเทศไทย ออกรากเดือนกันยายน

สรรพคุณ ราก นำมานักน้ำ ใช้ส่วนน้ำเป็นยาฆ่าหนอง หิด เหา รักษาผื่นคันตามร่างกาย รักษาโรคสีดวง มะเร็งตับ ลดน้ำตาลในคนเป็นเบาหวานใช้เป็นสมุนไพรไล่แมลง กำจัดศัตรูพืช เช่น หนองผึ้ง หนองกระตุ้น แมลงวันทอง ก่อนใช้งานเป็นยา rakyan ต้องกำจัดพิษออกโดยการลวกหรืออุ่นรากจนกระพั่งไม่เห็นแกนสีขาวในราก

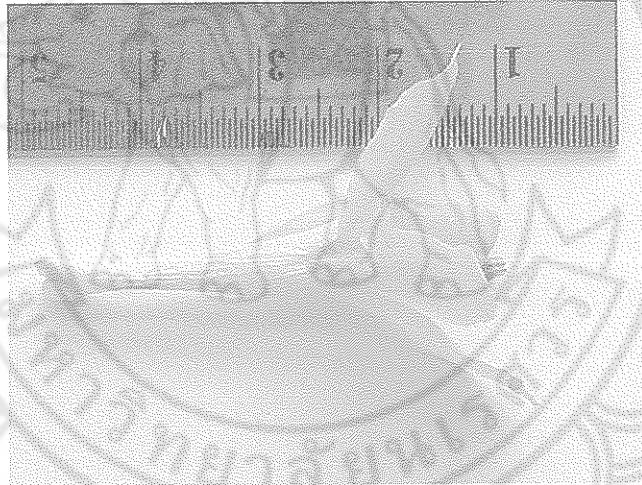
สารเคมีที่ตรวจพบ เป็นกลุ่มอัลคา洛อล์ได้แก่ Stemofoline และ 16, 17 -didehydro-16(E)-stemofoline

ชื่อพื้นเมือง อังกฤษ
ชื่อวิทยาศาสตร์ *Barleria prionitis* Linn

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มเดือยขนาดเล็ก สูง 2-4 ฟุต ลำต้นเล็กเรียว มีหนามเล็กแบบแหลงคู่สีเดียวกันใบ ออกตามข้อ ในรูปไข่ปลายและโคนแหลง ผิวและขอบเรียบ ดอกเดี่ยวสูงปักแต่ละกลีบ สีเหลืองออกตามจ่านใบที่ปลายกิ่ง ไม่มีใบประกอบ ฝักกลมรียาว 1 นิ้ว

สรรพคุณ ในต้น รสเผื่อนมา แก้พิษ แก้หัวด แก้ไข้ แก้อัมพาต แก้ปวดข้อ แก้คัน แก้บวม เคี้ยวแก้ปวดฟัน พอกทา แก้ปวดหลัง ขับปัสสาวะ ฟอกโลหิต ขับระดู เข้ายาแก้ນ้ำเร็ง (เป็นสรรพคุณที่ชาวบ้านแย้มพรหมพิราม)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายงานผลของสารสกัดรากอังกฤษ แก่น้ำขาวในขนาด 100 มิลลิกรัมต่อคิโลกรัมน้ำหนักตัวต่อวันนาน 60 วัน ให้ผลคุณกำเนิดได้ 100% ผลนี้เกิดจากฤทธิ์ของสารสกัดในการรับ kontrol การสร้างสเปร์ม ลดจำนวนสเปร์มและทำให้การเคลื่อนที่ของสเปร์มลดลง สารสกัดมีผลลดน้ำหนัก testis รวมทั้งมีผลลดปริมาณโปรตีน กรณีเชิงลึกและกลับโโคเ奔ส่งผลให้สร้างสเปร์มลดลง (Gupta et, al., 2000).

ภาพที่ 3.19 แสดงลำต้นมีแนวนแนม ใน และดอกของอั้งกาบหนู

บทที่ 4

สรุปผลการศึกษา

4.1. สักษะทางพฤกษาศาสตร์และชื่อวิทยาศาสตร์

จากการดำเนินการสำรวจเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรที่วัดใหญ่ในระหว่างเดือนตุลาคม 2548- มิถุนายน 2549 และตัวอย่างได้จากชาวบ้านหนองตูม อ. พรหมพิราม สามารถเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรได้ทั้งหมด 46 ตัวอย่าง แบ่งเป็นพืชในวงศ์ต่างๆ ดังแสดงไว้ในตารางที่ 3.1 และ 3.2 แล้วนี้ เมื่อศึกษาลักษณะทางพฤกษาศาสตร์สามารถระบุชื่อวิทยาศาสตร์ดังแสดงในผลการทดลองซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่จะนำเอาสมุนไพรไปใช้งานนี้ได้เลือกชนิดที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ตรงตามต้องการเนื่องจากชื่อพื้นเมืองนั้นเป็นชื่อพ้องอาจผิดพลาดได้ อย่างไรก็ตามมีสมุนไพรที่ยังไม่สามารถจำแนกชนิดได้ 6 ตัวอย่าง คือ ว่านจักรพรรดิ ว่านม้าขาว ว่านม้าห้อ ว่านหารือยนาง ว่านอันเหลืองและพญาว่าน เนื่องจากดอกถ่ายขึ้นจึงได้ใส่ไว้ในจีนัส *Curcuma sp.*

แม้ว่าลักษณะภายนอกแห่นหน้า สีเนื้อในแห่น ลำต้น ใน และดอก จะบ่งบอกชนิดสมุนไพรที่ถูกต้องได้เมื่อมีข้อมูลเหล่านี้ครบถ้วนสมบูรณ์ ในความเป็นจริงแล้วเป็นการยากมากที่จะได้ข้อมูลทุกส่วนครบตามที่คาดหวัง การปลูกในบางปีก็ไม่พบว่าออกดอกกรณีพืชวงศ์ชิงที่มีตัวอย่างปลูกมากที่สุดในการศึกษานี้ พิจารณาจากแห่นมาก เมื่อนำแห่นมาฝานเป็นชิ้นบางๆแล้วตากแห้งแต่ละชนิดจะมีกลิ่นแตกต่างกันไป แต่ไม่สามารถแยกชนิดที่แน่นอนได้ ในกรณีเช่นนี้ความรู้ในการแยกชนิดสมุนไพรที่ควรศึกษาคือการใช้ดีเอ็นเอเทคโนโลยีซึ่งสามารถพิสูจน์รายละเอียดในระดับโมเลกุล (*Techaprasan et. al., 2006*) หรือ การศึกษาโครงโนโลยีซึ่งสามารถพิสูจน์รายละเอียดในระดับโมเลกุล (*Eksomtramage et. al., 2001*)

4.2. สรุปการใช้ประโยชน์สมุนไพร แบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่

4.2.1. สมุนไพรเพื่อความงาม เช่น ว่านหกนดลูก ว่านมหาเมฆ นำมาใช้กินเพื่อให้มคลุกเข้าสู่ แก้อาการอักเสบของมดลูก แก้ปวดรอบเดือน ทำให้รอบเดือนมาปกติ แก้

มดลูกหย่อน นอกจากนี้ยังมี ดอกคำฝอย ตะไคร้ ที่ช่วยขับประจำเดือน กระชายหอม ขับเดือดสตรี ขมิ้นครีอ

4.2.2. สมุนไพรเป็นยาอายุวัฒนะ ได้แก่ กระชายคำโสมจีน ว่านหางจระเข้ รากฟ้า กระเทียม ฯลฯ

4.2.3. สมุนไพรแก้ปอดเมื่อย เช่น ไฟลเดลิอง ว่านมาหื้อ ว่านเอ็นเดลิอง ว่านห้าร้อยนาง ว่านมาขาว เถาวัลย์เบรียง

4.2.4. สมุนไพรรักษาโรคติดเชื้อ ว่านนางคำ ไฟลเดลิอง สมุนเดือด เหงื่อกปลาหนอ

4.2.5. สมุนไพรดับพิษ พญาว่าน สมุนเดือด

4.2.6. สมุนไพรใช้งานทางการเกย์ตร เพื่อไล่แมลง เช่น กloth หนอนตามหาบ

4.2.7. สมุนไพร รักษาโรคมะเร็ง สมุนเดือด อังกาบหนู

4.3. วิธีเตรียมสมุนไพรเพื่อรับประทานและสรรพคุณที่ผู้ขายแนะนำ

ต้มน้ำ แล้วคั่มน้ำสมุนไพรที่ได้ บางชนิดต้องทำให้เข้มข้น หรือ แช่ คงสุรา หรือปั่นเป็นลูกกลอนด้วยน้ำผึ้ง

มีข้อน่าสังเกตคือสมุนไพรแบบทุกชนิดจะใช้เป็นยารักษาอะไรได้ เช่นกระชายคำ สมุนเดือด ว่านต่างๆ สรรพคุณแข่นนี้มีการทดสอบว่าเป็นจริงหรือเป็นการเพิ่มเติม สรรพคุณโดยผู้ขายเอง เนื่องจากผู้ขายส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นผู้มีความรู้เรื่องสมุนไพร

4.4. ปัจจัยที่มีผลต่อชนิดสมุนไพรที่มีจำหน่ายในตลาดวัดใหญ่

สมุนไพรที่มีอยู่ในแต่ละปีในตลาดวัดใหญ่นั้นมีชนิดไม่เหมือนกันขึ้นกับปัจจัยภายนอก เช่น บางปีมีกระชายคำขายในราคากิโลละ 100-400 บาท เนื่องจากกระแสเป็นยาชูกำลัง ต่อมามีผลกระทบลดลง ราคาตก ที่มีขายประปราย ในระยะปี พ.ศ. 2550 ได้ถึงเกเดเห็นว่าผู้ขายสมุนไพรลดลงไปมากเนื่องจากกระแสของเหรียญจตุคาม ทำให้เปลี่ยนมาประกอบอาชีพใส่กรอบพระแทน แต่ยังໄร์ก์ตามในวันเสาร์ อาทิตย์ ยังสามารถหาซื้อสมุนไพรนานาชนิดได้ ดังนั้นในตลาดนี้จึงยังคงเป็นแหล่งสมุนไพรที่น่าสนใจและมีค่าใช้จ่ายหลากหลายนั่น โดยที่เราไม่ต้องไปเสาะหาในป่า

4.5. ทรัพยากรพีชสมุนไพรเป็นมรดกล้ำค่า

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการรายงานนี้จะช่วยกระตุ้นให้มีการนำสมุนไพรที่สามารถหาได้จำกัดมาศึกษาในระดับลึกต่อไปเพื่อศึกษาในแนวทางคำนอถเล่าที่เป็นความรู้ในระดับภูมิปัญญาห้องถินให้เป็นความรู้ที่พิสูจน์ได้ตามวิธีทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น หรือสมุนไพรที่มีการศึกษาใช้งานในมนุษย์ดีแล้วเช่นขみน ต่างๆ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ใช้ทดสอบยาปฏิชีวนะในการเลือบสัตว์เศรษฐกิจ หรือพัฒนาสูตรสมุนไพรกำจัดแมลง หรือเชื้อก่อโรคในพืช เป็นต้น

ทรัพยากรพีชสมุนไพรที่มีใกล้ตัวในพิษณุโลกที่ได้ศึกษามากตัวอย่างพืชที่นำเสนอในที่นี้ถ้าเราไม่ทราบประโยชน์และวิธีการใช้งานก็คงไม่มีความสำคัญเท่าไรก็เป็นได้เพียงไม่ประดับธรรมชาติ แต่รายละเอียดการใช้ประโยชน์ที่ได้รวบรวมและเรียนเรียงเอาไว้เบื้องต้นแล้วนั้นเป็นข้อมูลบ่งชี้ให้เห็นได้ว่าสมุนไพรเหล่านี้เป็นทรัพยากรที่น่าห่วงแห่นยิ่งและเป็นสิ่งที่ควรนำมาศึกษาต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมให้คนรุ่นหลังไม่ว่าเป็นคนธรรมชาติ นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ได้เข้าใจถึงคุณค่าของสมุนไพรใกล้ตัวและนำเอาวิทยาการสมัยใหม่มาเพิ่มมูลค่าในอนาคต

บรรณานุกรม

- ธรรมรัตน์วันมหาเศรษฐี. 2549. ตำนานว่านไทย . สำนักพิมพ์ ภูมิปัญญา กรุงเทพ.
- ชัยน์ต์ พิเชียรศุนทร และวิเชียร จีรวงศ์ 2545. คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม 2 : เครื่องยาพฤกษ์วัตถุ บริยัมอมรินทร์พรินติ้ง แอนด์พับลิชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- เต็ม สมิตินันทน์ จำกัด เพ็งคล้าย หัวชัย สันติสุข บุศบรรณ ณ สงขลา วีระชัย ณ นคร ประศิพธ์ บุรี แคทเธอริน บ. บุรี และ ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์ 2520.
- พันธุ์ไนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ห.จ.ก.นิหารณ์การพิมพ์ กรุงเทพฯ
- เต็ม สมิตินันทน์. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ส่วนพฤกษาศาสตร์ป้าไม้ สำนักวิชาการป้าไม้ กรมป้าไม้ บริษัทประชาชนจำกัด กรุงเทพฯ
- นันทวน บุณยะประภัศร และ อรุณ โภคชัย เจริญพร. 2543. สมุนไพรพื้นบ้าน (5). บริษัทประชาชน จำกัด กทม.
- นิตศิริ เรืองรังสี และ พะยอม ตันติวัฒน์ 2534 พิชสมุนไพร พิมพ์ครั้งที่ 1 สำนักพิมพ์ไอเดียนสโตร์ กรุงเทพฯ
- มนษา วงศ์ณิโรจน์ สุรัตน์วงศ์ จิรา Jinada Sirivarakun บุรีกำและ รงรอง หอมหวาน. 2550.
- หนอนตาข่ายหาก : พืชที่เรียกชื่อเหมือนกันแต่เป็นพืชต่างชนิดกัน
(<http://clgc.rdi.ku.ac.th/article/tissue/stemonae/name.html>)
- พเยาว์ เมื่อวันที่ 2545. ประโยชน์ของสมุนไพรในงานสวนพฤกษาศาสตร์โรงเรียน โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี บริษัทแสงกมล ออฟเชอร์การพิมพ์ จำกัด กรุงเทพฯ
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. 2540. สารานุกรมสมุนไพรไทย . เอ.เอ.ส พรินติ้ง เช้าสี,กรุงเทพ.
- สนั่น ศุภชิรศกุล พัตรชัย วัฒนาภิรมย์สกุล 2546 ว่านาชั้นศึกษา ภาควิชาเภสัชเวทและเภสัชพฤกษาศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
(<http://pcog.pharmacy.psu.ac.th/>)

Eksomtramage L, Sirirugsa P, Jivanit P, and Maknoi C. 2001. Chromosome counts of some *Zingiberaceous* species from Thailand. *Songklanakarin J. Sci. Technol.* 24(2):311-319.

Gupta RS, Kumar P, Dixit VP, Dobhal MP. 2000. Antifertility studies of the rat extract of *Barleria prionitis* Linn, in male albino rats with special reference to testicular cell population dynamics. *J Ethnopharmacol*; 70:111-117
(<http://www.medplant.mahidol.ac.th/document/news.htm>)

Tewtrakul S and Subhadhirasakul 2007. Anti-allergic activity of some selected plants in the *Zingiberaceae* family. *Journal of Ethnopharmacology* 109:535-538.

